

Wyniki Standardowe 2013 uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN

**REGION FADN 785
POMORZE I MAZURY**

Część II. Analiza Wyników Standardowych

WARSZAWA 2015

Wyniki Standardowe 2013 uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN

**REGION FADN 785
POMORZE I MAZURY**

Część II. Analiza Wyników Standardowych

OPRACOWAŁ ZESPÓŁ:

mgr inż. Irena Mikołajczyk

mgr inż. Alicja Wituszyńska

Warszawa 2015

Redakcja techniczna
Grażyna Nachtman
Rafał Tarasiuk

Projekt okładki
Dział Wydawnictw

ISBN 978-83-7658-547-5

Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej
- Państwowy Instytut Badawczy
Zakład Rachunkowości Rolnej
00-002 Warszawa, ul. Świętokrzyska 20
Tel.: +48 (22) 505 45 70
Tel./faks: +48 (22) 826 93 22
E-mail: portal@fadm.pl
Internet: www.fadm.pl; www.polskifadm.eu

Spis treści

Uwagi wstępne	7
1. Analiza rozkładów liczebności gospodarstw rolnych w regionie FADN i w polu obserwacji Polskiego FADN	8
1.1. Struktura gospodarstw z pola obserwacji w regionie Pomorze i Mazury (785)	8
1.2. Pole obserwacji Polskiego FADN	9
2. Analiza Wyników Standardowych	10
2.1. Wyniki Standardowe według typów rolniczych.....	10
2.1.1. Potencjał produkcyjny gospodarstw rolnych według typów rolniczych	10
2.1.2. Wyniki działalności gospodarstw rolnych według typów rolniczych	13
2.2. Wyniki Standardowe według klas wielkości ekonomicznej	36
2.2.1. Potencjał produkcyjny gospodarstw rolnych według klas wielkości ekonomicznej	36
2.2.2. Wyniki działalności gospodarstw rolnych według klas wielkości ekonomicznej	38
Wnioski	59

Spis wykresów

Wykres 1.1-1	Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w regionie Pomorze i Mazury	8
Wykres 1.2-1	Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w polu obserwacji Polskiego FADN	9
Wykres 2.1-1	Zasoby ziemi w gospodarstwach rolnych w polu obserwacji regionu Pomorze i Mazury według typów rolniczych.....	10
Wykres 2.1-2	Pogłowie zwierząt w polu obserwacji regionu Pomorze i Mazury według typów rolniczych (w jednostkach przeliczeniowych LU)	11
Wykres 2.1-3	Nakłady pracy w polu obserwacji regionu Pomorze i Mazury według typów rolniczych (w osobach przeliczeniowych - AWU).....	12
Wykres 2.1-4	Wartość Standardowej Produkcji dla pola obserwacji regionu Pomorze i Mazury według typów rolniczych	12
Wykres 2.1-5	Wielkość i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według typów rolniczych	13
Wykres 2.1-6	Udział dodzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych gospodarstwa według typów rolniczych	14
Wykres 2.1-7	Produkcja na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych	15
Wykres 2.1-8	Struktura produkcji ogółem według typów rolniczych.....	16
Wykres 2.1-9	Udział przekazania produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według typów rolniczych.....	17
Wykres 2.1-10	Produkcja zwierzęca na 1 LU według typów rolniczych	17
Wykres 2.1-11	Koszty produkcji na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych	18
Wykres 2.1-12	Struktura kosztów ogółem według typów rolniczych.....	19
Wykres 2.1-13	Koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem według typów rolniczych.....	19
Wykres 2.1-14	Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem według typów rolniczych	20
Wykres 2.1-15	Struktura kosztów bezpośrednich według typów rolniczych	21
Wykres 2.1-16	Koszty nasion, nawożenia i środków ochrony roślin na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych	22
Wykres 2.1-17	Koszty energii elektrycznej i paliw 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych	23
Wykres 2.1-18	Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto według typów rolniczych.....	23
Wykres 2.1-19	Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto według typów rolniczych	24
Wykres 2.1-20	Koszty bezpośrednie produkcji roślinnej na 1 ha według typów rolniczych	25
Wykres 2.1-21	Koszty bezpośrednie produkcji zwierzęcej na 1 LU według typów rolniczych	26
Wykres 2.1-22	Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według typów rolniczych	27
Wykres 2.1-23	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według typów rolniczych	28
Wykres 2.1-24	Relacja dopłat do działalności operacyjnej do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego według typów rolniczych.....	29
Wykres 2.1-25	Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według typów rolniczych.....	30
Wykres 2.1-26	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych według typów rolniczych.....	30
Wykres 2.1-27	Struktura aktywów w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych	31
Wykres 2.1-28	Struktura aktywów trwałych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych	32
Wykres 2.1-29	Struktura aktywów obrotowych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych	33
Wykres 2.1-30	Struktura pasywów w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych	34
Wykres 2.1-31	Relacja przepływów pieniężnych (2) do aktywów ogółem według typów rolniczych.....	35
Wykres 2.2-1	Zasoby ziemi w gospodarstwach rolnych z pola obserwacji regionu Pomorze i Mazury według klas wielkości ekonomicznej.....	36
Wykres 2.2-2	Pogłowie zwierząt w polu obserwacji regionu Pomorze i Mazury według klas wielkości ekonomicznej (w jednostkach przeliczeniowych LU)	37

Wykres 2.2-3	Nakłady pracy w polu obserwacji regionu Pomorze i Mazury według klas wielkości ekonomicznej (w osobach przeliczeniowych AWU).....	37
Wykres 2.2-4	Wartość Standardowej Produkcji dla pola obserwacji regionu Pomorze i Mazury według klas wielkości ekonomicznej	38
Wykres 2.2-5	Wielkość i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według klas wielkości ekonomicznej.....	39
Wykres 2.2-6	Udział dodzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych gospodarstwa według klas wielkości ekonomicznej	40
Wykres 2.2-7	Produkcja na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	41
Wykres 2.2-8	Struktura produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej.....	41
Wykres 2.2-9	Udział przekazania produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej	42
Wykres 2.2-10	Produkcja zwierzęca na 1 LU według klas wielkości ekonomicznej.....	43
Wykres 2.2-11	Koszty produkcji na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	44
Wykres 2.2-12	Struktura kosztów ogółem według klas wielkości ekonomicznej.....	45
Wykres 2.2-13	Koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej	45
Wykres 2.2-14	Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej	46
Wykres 2.2-15	Struktura kosztów bezpośrednich według klas wielkości ekonomicznej.....	47
Wykres 2.2-16	Koszty nasion, nawożenia i środków ochrony roślin na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	48
Wykres 2.2-17	Koszty energii elektrycznej i paliw na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	48
Wykres 2.2-18	Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto według klas wielkości ekonomicznej.....	49
Wykres 2.2-19	Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto według klas wielkości ekonomicznej.....	50
Wykres 2.2-20	Koszty bezpośrednie produkcji roślinnej na 1 ha według klas wielkości ekonomicznej.....	50
Wykres 2.2-21	Koszty bezpośrednie produkcji zwierzęcej na 1 LU według klas wielkości ekonomicznej	51
Wykres 2.2-22	Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas wielkości ekonomicznej	52
Wykres 2.2-23	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas wielkości ekonomicznej.....	53
Wykres 2.2-24	Relacja dopłat do działalności operacyjnej do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego według klas wielkości ekonomicznej.....	54
Wykres 2.2-25	Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	55
Wykres 2.2-26	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	55
Wykres 2.2-27	Struktura aktywów w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej	56
Wykres 2.2-28	Struktura aktywów trwałych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	57
Wykres 2.2-29	Struktura aktywów obrotowych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	57
Wykres 2.2-30	Struktura pasywów w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej	58
Wykres 2.2-31	Relacja przepływów pieniężnych (2) do aktywów ogółem według klas wielkości ekonomicznej.....	59

Wykaz skrótów

AWU	- jednostka przeliczeniowa pracy (ang. Annual Work Unit).
CAP	- Wspólna Polityka Rolna (ang. Common Agricultural Policy).
COP	- gospodarstwa specjalizujące się w produkcji zbóż, roślin oleistych i białkowych (ang. specialist cereals, oilseed and protein crops).
DG-AGRI	- Dyrekcja Generalna ds. Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich (ang. Directorate-General for Agriculture and Rural Development).
EC	- Komisja Europejska (ang. European Commission).
ESU	- europejska jednostka wielkości (ang. European Size Unit).
EU	- Unia Europejska (ang. European Union).
EUR	- oznaczenie jednostki monetarnej o nazwie „euro”.
euro	- jednostka monetarna, obowiązująca w większości państw członkowskich Unii Europejskiej.
EUROSTAT	- Europejski Urząd Statystyczny.
FADN	- Sieć Danych Rachunkowych Gospodarstw Rolnych (ang. Farm Accountancy Data Network).
FWU	- jednostka przeliczeniowa pracy członków rodziny (ang. Family Work Unit).
GUS	- Główny Urząd Statystyczny.
IERiGŻ-PIB	- Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy.
KE	- Komisja Europejska.
LFA	- obszary o niekorzystnych warunkach gospodarowania - ONW (ang. Less Favoured Areas).
LU	- jednostka przeliczeniowa zwierząt (ang. Livestock Unit).
OGA	- działalność gospodarcza inna niż rolnicza bezpośrednio związana z gospodarstwem (ang. Other Gainful Activities).
Polski FADN	- System Zbierania i Wykorzystywania Danych Rachunkowych z Gospodarstw Rolnych.
SGM	- Standardowa Nadwyżka Bezpośrednia (ang. Standard Gross Margin).
SO	- Standardowa Produkcja (ang. Standard Output).
UAA	- ziemia użytkowana dla celów rolniczych = użytki rolne (ang. Utilized Agricultural Area).
UR	- użytki rolne.
WTGR	- Wspólnotowa Typologia Gospodarstw Rolnych.
ZRR	- Zakład Rachunkowości Rolnej.

Uwagi wstępne

Publikacja jest drugą częścią Wyników Standardowych¹.

Przedmiotem opracowania jest analiza wybranych danych dotyczących działalności gospodarstw rolnych prowadzących rachunkowość w ramach systemu zbierania i wykorzystywania danych rachunkowych z gospodarstw rolnych (Polskiego FADN) w regionie Pomorze i Mazury w roku 2013. Wyniki te zostały obliczone na podstawie danych ze statystycznie reprezentatywnej próby gospodarstw rolnych. Pole obserwacji Polskiego FADN, z którego wyłoniono reprezentatywną próbę gospodarstw towarowych w regionie Pomorze i Mazury², w analizowanym roku obejmowało 80 899 gospodarstw. Wielkość ekonomiczna pojedynczego gospodarstwa, ustalona na podstawie danych rachunkowych i współczynników SO „2007”³, stanowiła co najmniej 4 000 euro.

Zasadniczym celem analizy jest ocena podstawowych czynników kształtujących dochody gospodarstw rolnych znajdujących się w polu obserwacji Polskiego FADN w 2013 r. w regionie Pomorze i Mazury.

Analizę przeprowadzono dla gospodarstw pogrupowanych według typów rolniczych (TF8) oraz klas wielkości ekonomicznej (ES6). W związku z tym, że w Polsce typ rolniczy zwierzęta ziarnożerne obejmuje m.in. gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie trzody chlewnej oraz drobiu w znacznym stopniu różniące się skalą produkcji, od 2013 roku dane z tego typu prezentowane są w dwóch odrębnych podtypach: trzoda chlewna i drób. W analizie wykorzystano wybrane zmienne charakteryzujące populację, zasoby produkcyjne gospodarstw, produkcję i koszty, dopłaty do działalności operacyjnej oraz nadwyżki ekonomiczne.

Analiza składa się z dwóch części. Część pierwsza zawiera charakterystykę rozkładów gospodarstw w polu obserwacji Polskiego FADN w regionie Pomorze i Mazury, druga zawiera analizę wybranych zmiennych charakteryzujących: podstawowe zasoby będące w posiadaniu gospodarstw i wartość Standardowej Produkcji oraz ekonomiczne wyniki ich działalności.

---

¹ Mikołajczyk I., Wituszyńska A.: Wyniki Standardowe 2013 uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN. Region FADN 785 Pomorze i Mazury. Część I. Wyniki Standardowe, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2015.

² Goraj L.; Osuch D.; Bocian M.; Cholewa I.; Malanowska B.: Plan wyboru próby gospodarstw rolnych Polskiego FADN dla roku obrachunkowego 2013, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2012.

³ Szczegółowe informacje na temat współczynników SO „2007” dla rolniczych działalności produkcyjnych zostały szczegółowo omówione w publikacji: Goraj L.; Bocian M.; Cholewa I.; Nachtman G.; Tarasiuk R.; Współczynniki Standardowej Produkcji „2007” dla celów Wspólnotowej Typologii Gospodarstw Rolnych, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2012.

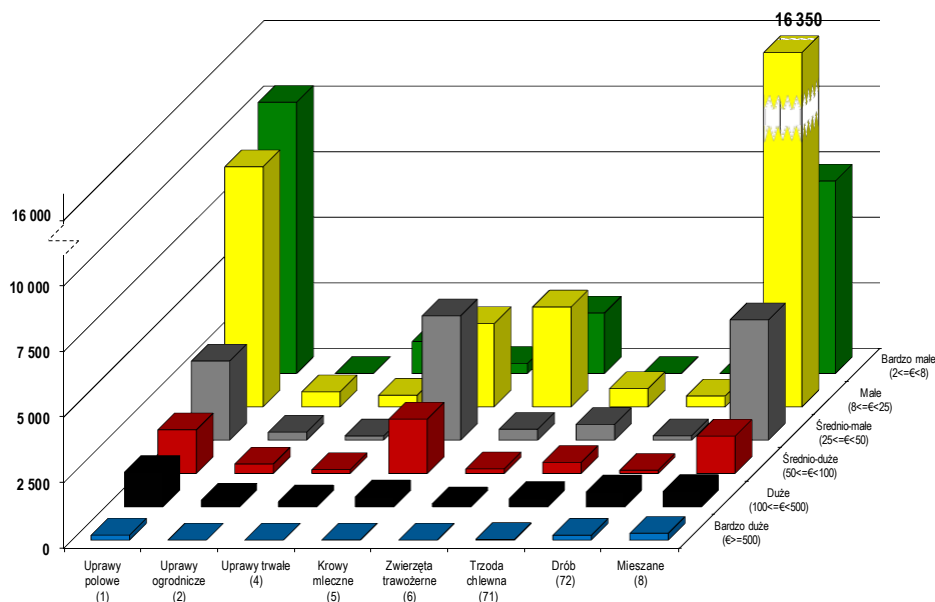
1. Analiza rozkładów liczebności gospodarstw rolnych w regionie FADN i w polu obserwacji Polskiego FADN

Bieżący rozdział zawiera analizę rozkładu gospodarstw znajdujących się w polu obserwacji regionu FADN 785 Pomorze i Mazury oraz w polu obserwacji Polskiego FADN całego kraju według tych samych dwóch klasyfikacji zdefiniowanych Wspólnotową Typologią Gospodarstw Rolnych⁴: wielkości ekonomicznej⁵ i typu rolniczego, które wykorzystywane są w ustaleniu Planu Wyboru.

1.1. Struktura gospodarstw z pola obserwacji w regionie Pomorze i Mazury (785)

W polu obserwacji analizowanego regionu znajdowało się 80 899 gospodarstw. Najbardziej liczną grupę stanowiły gospodarstwa mieszane (typ 8 – 30 535 gospodarstw) oraz gospodarstwa wyspecjalizowane w uprawach polowych (typ 1 – 25 667 gospodarstwa). Biorąc pod uwagę klasy wielkości ekonomicznej, dominowały gospodarstwa w przedziale od 4 tys. do 50 tys. euro. W klasach tych znajdowało się około 87% gospodarstw regionu (patrz: Wykres 1.1-1).

Wykres 1.1-1 Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w regionie Pomorze i Mazury

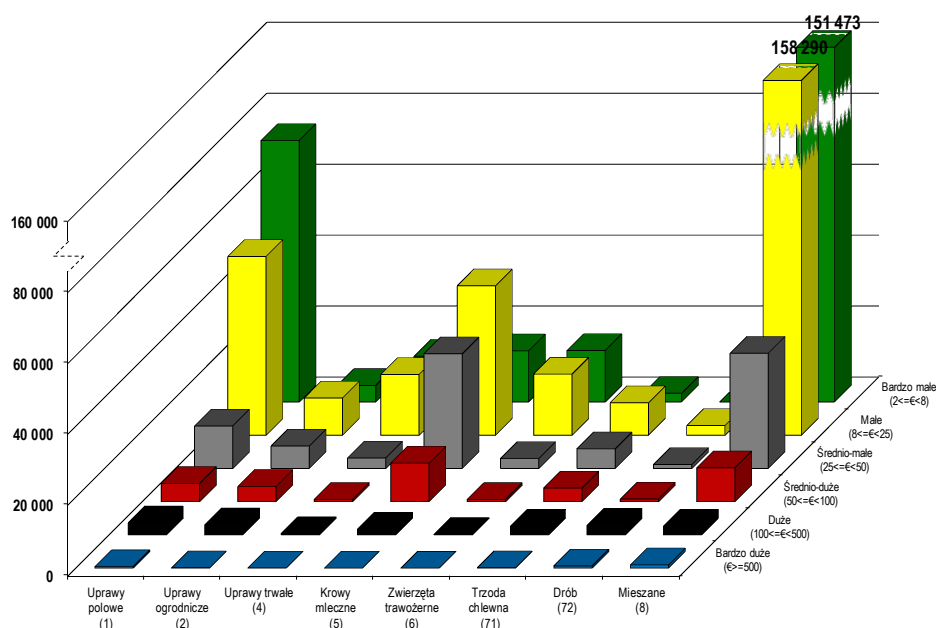
⁴ Commission Regulation (EC) 1242/2008: of 8 December 2008 establishing a Community typology for agricultural holdings oraz Commission Regulation (EC) 867/2009: of 21 September 2009 amending and correcting Regulation (EC) Nr 1242/2008 establishing a Community typology for agricultural holdings.

⁵ Uwaga: W tekście opracowania rozmiary wielkości ekonomicznej wyrażane są w euro, natomiast dla uproszczenia zapisu na wszystkich wykresach rozmiary prezentowane są w tysiącach euro.

1.2. Pole obserwacji Polskiego FADN

W 2013 r. w polu obserwacji Polskiego FADN znajdowało się 730 905 gospodarstw. Zdecydowana większość gospodarstw rolnych, zaliczonych do pola obserwacji Polskiego FADN, to gospodarstwa mieszane (tj. 48%) oraz specjalizujące się w uprawach polowych (ok. 20%). W przeważającej liczbie gospodarstw (prawie 93%) wielkość ekonomiczna nie przekroczyła 50 tys. euro (patrz: Wykres 1.2-1).

Wykres 1.2-1 Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w polu obserwacji Polskiego FADN

2. Analiza Wyników Standardowych

Analizę Wyników Standardowych podzielono na dwie części: w pierwszej zaprezentowano strukturę zasobów ziemi, wielkość pogłowia zwierząt, nakłady pracy oraz wartość Standardowej Produkcji, natomiast w drugiej przeanalizowano wybrane parametry wynikowe. Analizę wykonano dla grup gospodarstw wyróżnionych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej.

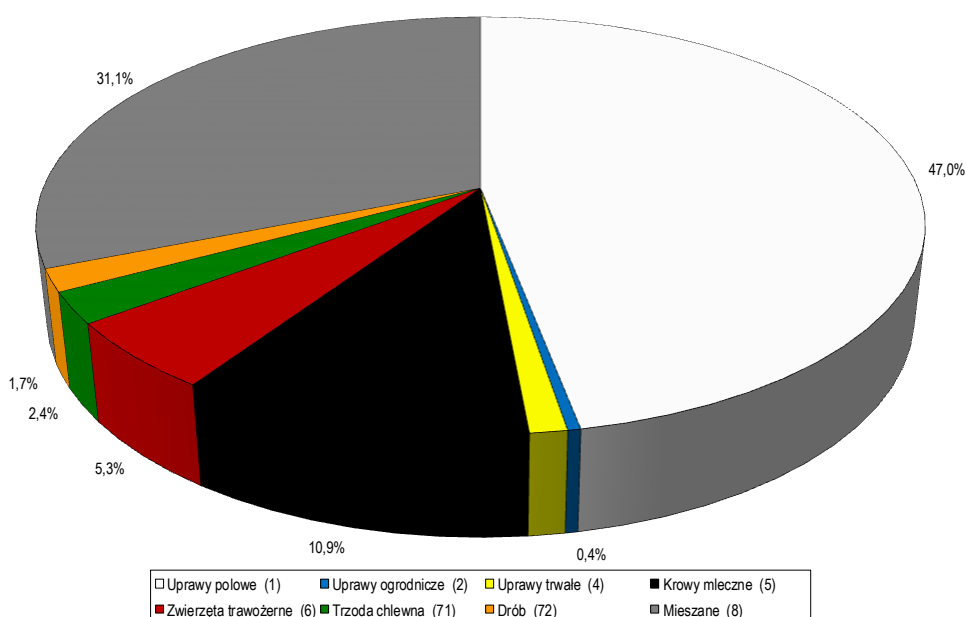
W Wynikach Standardowych według typów rolniczych został pominięty typ uprawy trwałe, ponieważ w regionie Pomorze i Mazury w tej grupie było tylko 14 gospodarstw.

2.1. Wyniki Standardowe według typów rolniczych

2.1.1. Potencjał produkcyjny gospodarstw rolnych według typów rolniczych

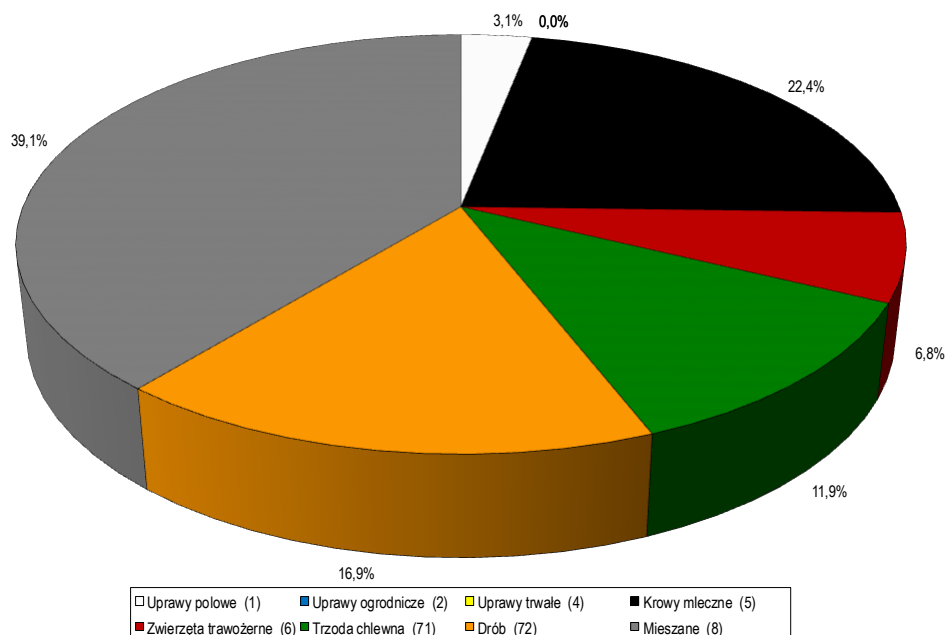
Największy obszar użytków rolnych z pola obserwacji znajdował się w posiadaniu gospodarstw specjalizujących się w uprawach polowych oraz gospodarstw mieszanych (odpowiednio 47,0% i 31,1%), a najmniejszy w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach ogrodniczych (0,4%) (patrz: Wykres 2.1-1).

Wykres 2.1-1 Zasoby ziemi w gospodarstwach rolnych w polu obserwacji regionu Pomorze i Mazury według typów rolniczych

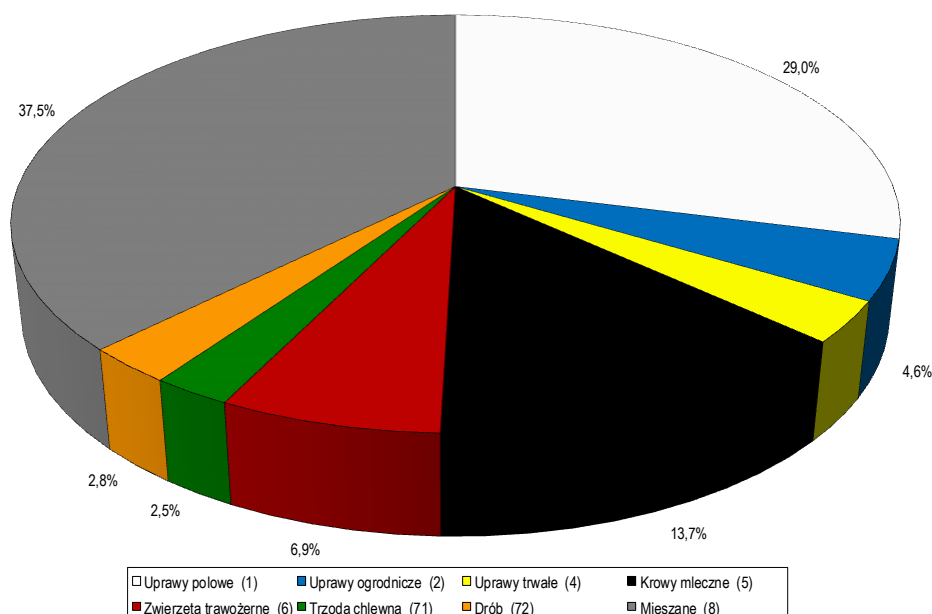
Liczebność zwierząt w przeliczeniu na jednostki LU w regionie Pomorze i Mazury, zobrazowana na wykresie (patrz: Wykres 2.1-2) wskazuje, że pogłowie zwierząt ogółem skoncentrowane było głównie w gospodarstwach z produkcją mieszaną (39,1%), w gospodarstwach zajmujących się chowem krów mlecznych (22,4%), oraz w gospodarstwach drobiarskich (16,9%).

Wykres 2.1-2   Pogłowie zwierząt w polu obserwacji regionu Pomorze i Mazury według typów rolniczych (w jednostkach przeliczeniowych LU)

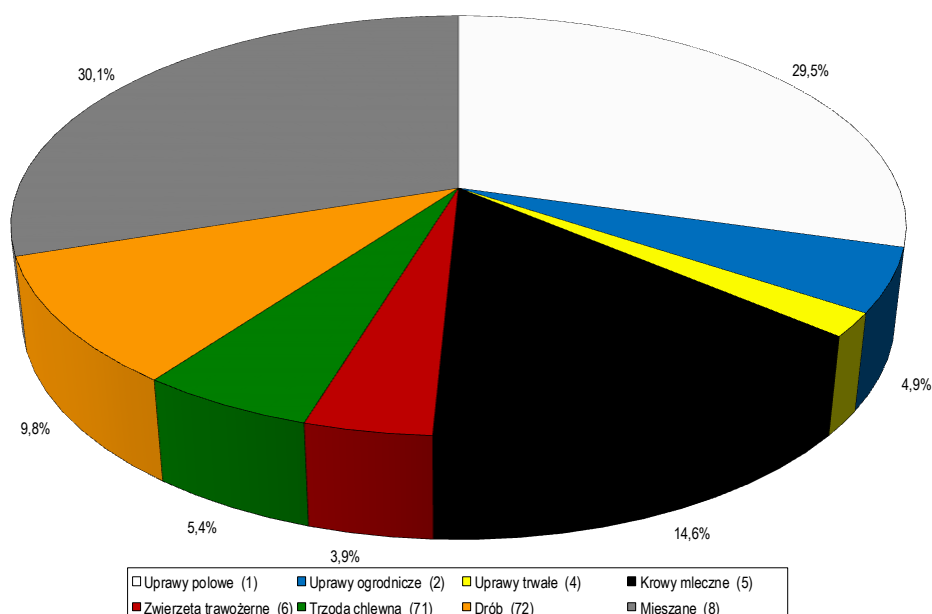
W gospodarstwach z produkcją mieszaną roślinną i zwierzęcą zaangażowanych zostało 37,5% nakładów pracy ogółem wyrażonych liczbą osób pełnozatrudnionych, natomiast w gospodarstwach typu uprawy polowe – 29%. W regionie Pomorze i Mazury typy rolnicze o większej specjalizacji, takie jak uprawy ogrodnicze oraz produkcja drobiarska absorbowały relatywnie mało ogółu nakładów pracy. Wynika to z faktu, że liczba gospodarstw ogrodniczych i drobiarskich w próbie była stosunkowo mała (odpowiednio 29 i 31 gospodarstw) (patrz: Wykres 2.1-3).

Wykres 2.1-3 Nakłady pracy w polu obserwacji regionu Pomorze i Mazury według typów rolniczych (w osobach przeliczeniowych - AWU)

W tworzeniu Standardowej Produkcji w regionie Pomorze i Mazury największy udział miały gospodarstwa należące do typów: mieszane (30,1%), uprawy polowe (29,5%), chów krów mlecznych (14,6%). W badanej zbiorowości pozostałe typy rolnicze łącznie wytwarzały 25,8 % wartości Standardowej Produkcji (patrz: Wykres 2.1-4).

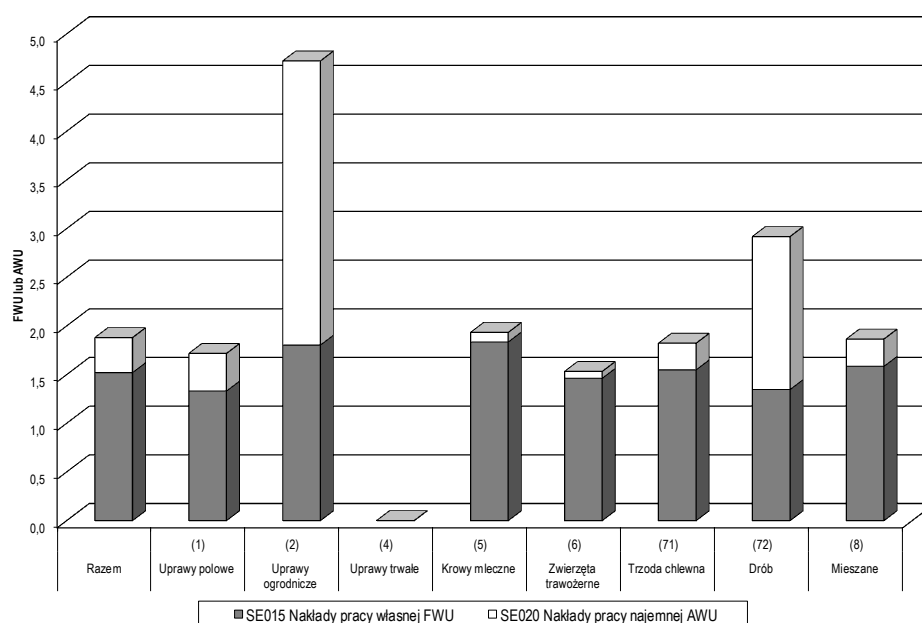
Wykres 2.1-4 Wartość Standardowej Produkcji dla pola obserwacji regionu Pomorze i Mazury według typów rolniczych

2.1.2. Wyniki działalności gospodarstw rolnych według typów rolniczych

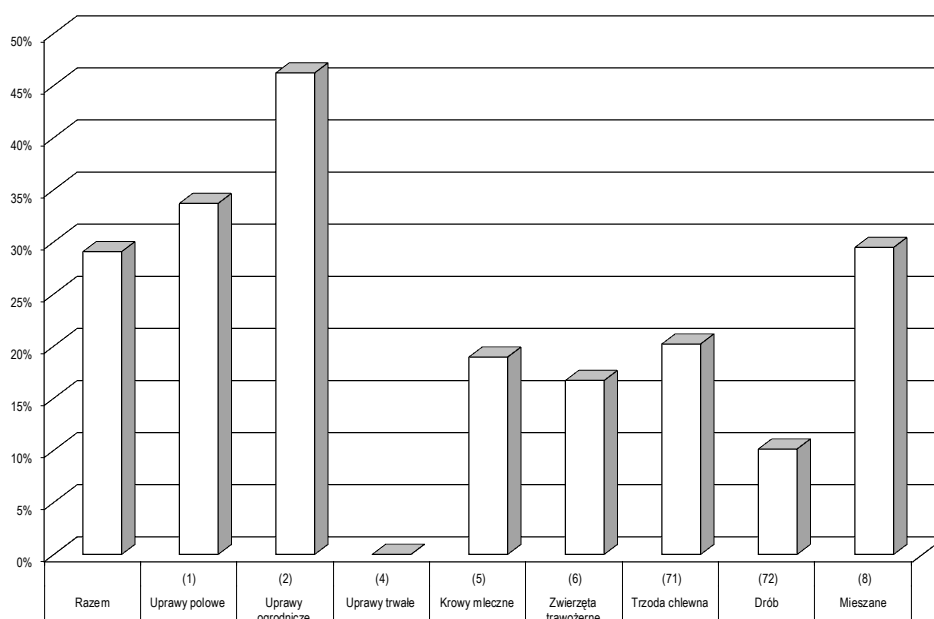
W gospodarstwach specjalizujących się w uprawach ogrodniczych oraz w chowie drobiu ponoszone są największe nakłady pracy (odpowiednio: 4,7 i 2,9 AWU), których podstawą jest praca własna, jednakże z dużym udziałem pracy najemnej. W gospodarstwach tych typów praca najemna stanowiła również najwyższy udział w nakładach pracy (odpowiednio: 38% i 46%). W pozostałych typach rolniczych udział pracy najemnej zawierał się w przedziale od 4,6% do 19%. Nakłady pracy własnej w przeliczeniu na gospodarstwo w większości typów rolniczych stanowiły około 1,5 jednostki przeliczeniowej pracy własnej (FWU), wyraźnie wyższe były tylko w gospodarstwach wyspecjalizowanych w chowie krów mlecznych (ponad 1,8 FWU) (patrz: Wykres 2.1-5).

Wykres 2.1-5   Wielkość i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według typów rolniczych

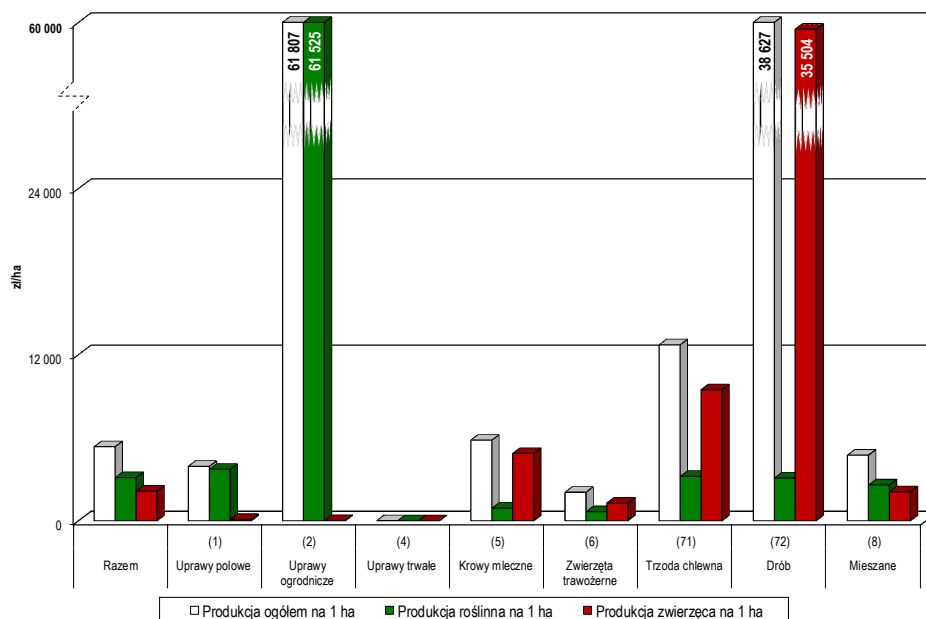

Spośród analizowanych typów rolniczych najwięcej ziemi dodzierżawiały gospodarstwa specjalizujące się w uprawach polowych – średnio 19 ha czyli ok. 1/3 powierzchni użytków rolnych ogółem tej grupy gospodarstw. Natomiast gospodarstwa ogrodnicze dodzierżawiały średnio 3,8 ha, co stanowiło 46 % powierzchni ich użytków rolnych ogółem. Jest to związane ze stosunkowo małą liczbą gospodarstw ogrodniczych w próbie i niewielkim arealem użytków rolnych. Gospodarstwa specjalizujące się w chowie drobiu dodzierżawiały średnio 3,7 ha ziemi (10%). W przypadku tej grupy gospodarstw, produkcja prowadzona jest w budynkach z wysoko specjalistycznym wyposażeniem. Inwestycje związane z tym kierunkiem produkcji charakteryzują się długim okresem zwrotu i zakładanie ich na gruntach dzierżawionych obciążone jest dodatkowym ryzykiem (patrz: Wykres 2.1-6).

Wykres 2.1-6   Udział dodzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych gospodarstwa według typów rolniczych

Gospodarstwa nastawione na produkcję ogrodniczą charakteryzowały się znacznie wyższą produktywnością ziemi (61 807 zł/ha) w porównaniu z innymi typami gospodarstw. Wynika to z faktu, że znaczna część produkcji w tych gospodarstwach wytwarzana jest pod osłonami, a więc technologią zwiększającą intensywność wykorzystania użytków rolnych, gdzie w ciągu roku z tej samej powierzchni może być pozyskiwanych kilka zbiorów (patrz: Wykres 2.1-7). Bardzo wysoka produktywność ziemi obserwowana jest także w gospodarstwach prowadzących chów drobiu. Najniższą produktywnością ziemi charakteryzowały się gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt trawożernych i w uprawach polowych. Niższą produktywność niż średnia z pola obserwacji osiągnęły gospodarstwa z produkcją mieszaną.

Wykres 2.1-7   Produkcja na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych

Gospodarstwa specjalizujące się w uprawach ogrodniczych i polowych praktycznie całą swoją produkcję wytworzyły w ramach działalności roślinnej (prawie 99%), osiągając bardzo wysoki poziom specjalizacji.

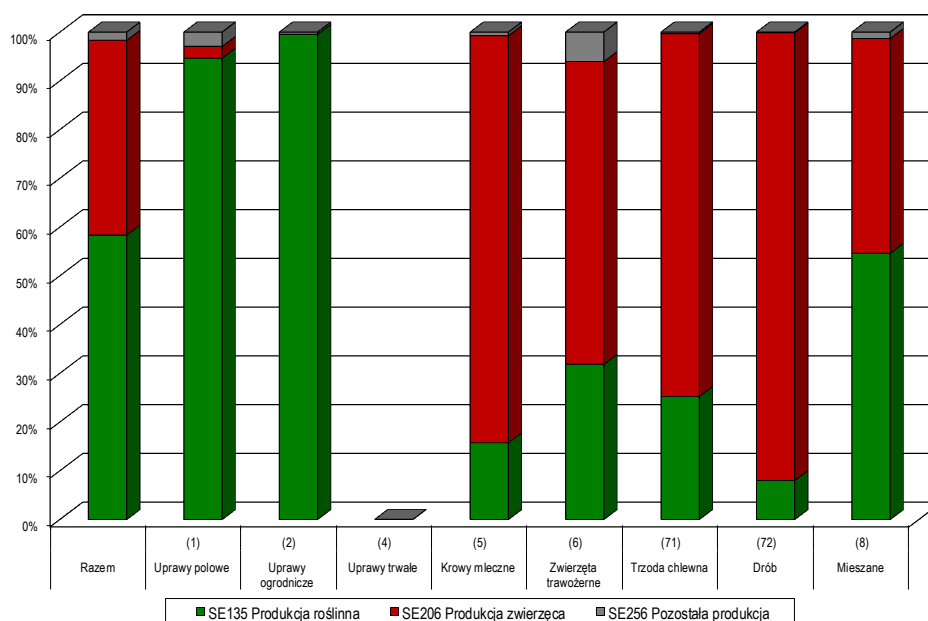
Udział produkcji zwierzęcej w gospodarstwach wyspecjalizowanych w chowie zwierząt w zależności od typu rolniczego wahał się od 62% (zwierzęta trawożerne) do 92% (drób).

Udział pozostałej produkcji⁶ w produkcji ogółem zawierał się w przedziale od 0,1 do 6,0%. Najmniejszym udziałem tej produkcji charakteryzowały się gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie drobiu, krów mlecznych, trzody chlewnej oraz w uprawach ogrodniczych (od 0,1% do 0,7%). Podsumowując, tego rodzaju produkcja miała marginalne znaczenie w większości gospodarstw (patrz: Wykres 2.1-8).

⁶ Do pozostałej produkcji (SE256) zaliczamy: czynsz za wydierżawioną ziemię w stanie gotowym do siewu, przychody z okazjonalnego przekazania powierzchni paszowej, produkty z lasu, świadczenie usług, wynajem sprzętu, odsetki od aktywów obrotowych niezbędnych do bieżącego funkcjonowania gospodarstwa rolnego, przychody z agroturystyki, przychody dotyczące wcześniejszych lat obrotowych, pozostałe produkty i przychody.

Wykres 2.1-8 Struktura produkcji ogółem według typów rolniczych

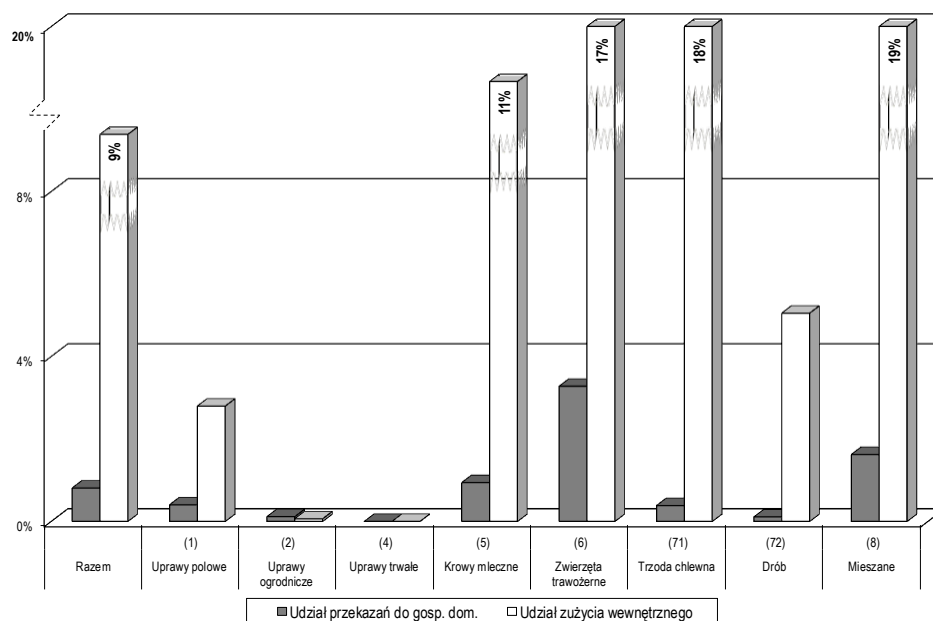

Niski udział zużycia wewnętrznego (odpowiadający wykorzystaniu potencjalnie towarowych produktów rolnych w działalności gospodarstwa rolnego) odnotowano w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach ogrodniczych. Wynika to z ograniczonych możliwości wykorzystania bardzo wąskiego asortymentu produktów tych gospodarstw oraz z powszechnego stosowania kwalifikowanego materiału siewnego z zakupu zamiast nasion własnych. W przypadku gospodarstw, w których występowały zwierzęta (typy 5, 6, 71, 72, 8) udział zużycia wewnętrznego wahał się od 5 do 18% (patrz: Wykres 2.1-9). W tej grupie gospodarstw zużycie wewnętrzne to przede wszystkim pasze dla zwierząt.

W większości typów specjalistycznych przekazania wytworzonych produktów do gospodarstwa domowego pozostawały na bardzo niskim poziomie. Nieco większe w ujęciu wartościowym przekazania odnotowano w gospodarstwach mieszanych oraz wyspecjalizowanych w chowie zwierząt trawożernych.

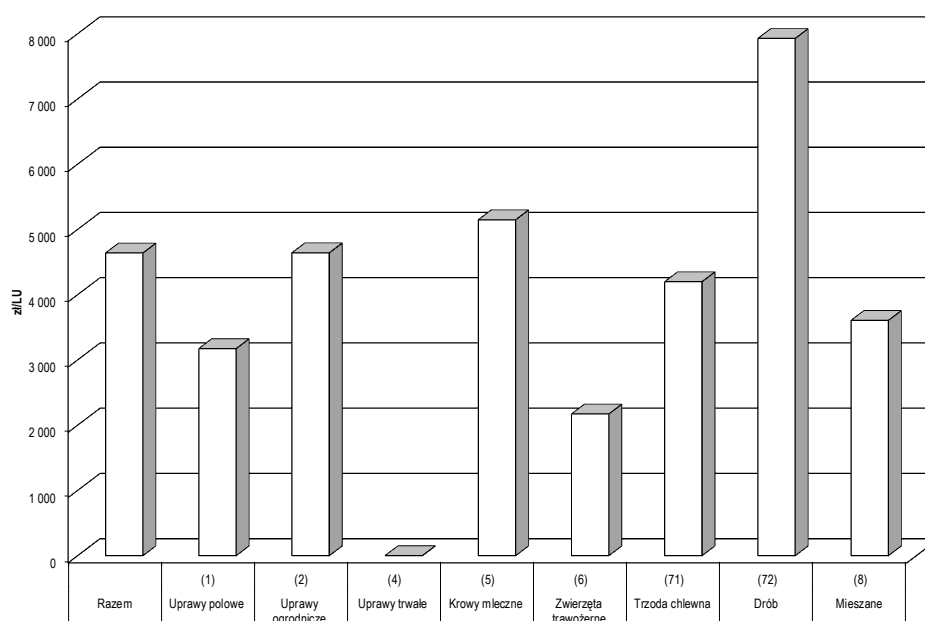
Wysoki poziom zużycia wewnętrznego oraz przekazania produktów rolnych do gospodarstwa domowego miał silny związek z rodzajem wytwarzanych produktów roślinnych i zwierzęcych w poszczególnych typach gospodarstw.

Wykres 2.1-9   Udział przekazanych produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według typów rolniczych

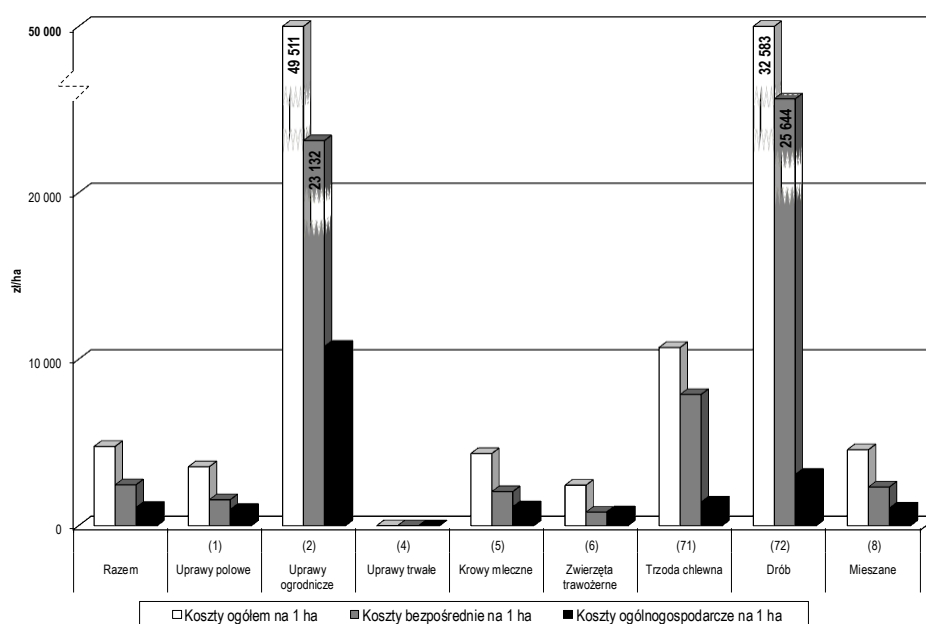
Wartość produkcji zwierzęcej w przeliczeniu na 1 LU związana jest ze specyfiką poszczególnych typów rolniczych (patrz: Wykres 2.1-10). W gospodarstwach z dużym udziałem produkcji zwierzęcej (typy 5 – 8) najwyższą produktywnością charakteryzowały się gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie drobiu (7 926 zł/LU), a najniższą – w chowie zwierząt trawożernych (2 170 zł/LU). Wysoki wskaźnik produkcji zwierzęcej na 1 LU w gospodarstwach ogrodniczych wynika z bardzo niskiego (poniżej 1,0) średniego stanu pogłowia zwierząt w tym typie.

Wykres 2.1-10   Produkcja zwierzęca na 1 LU według typów rolniczych

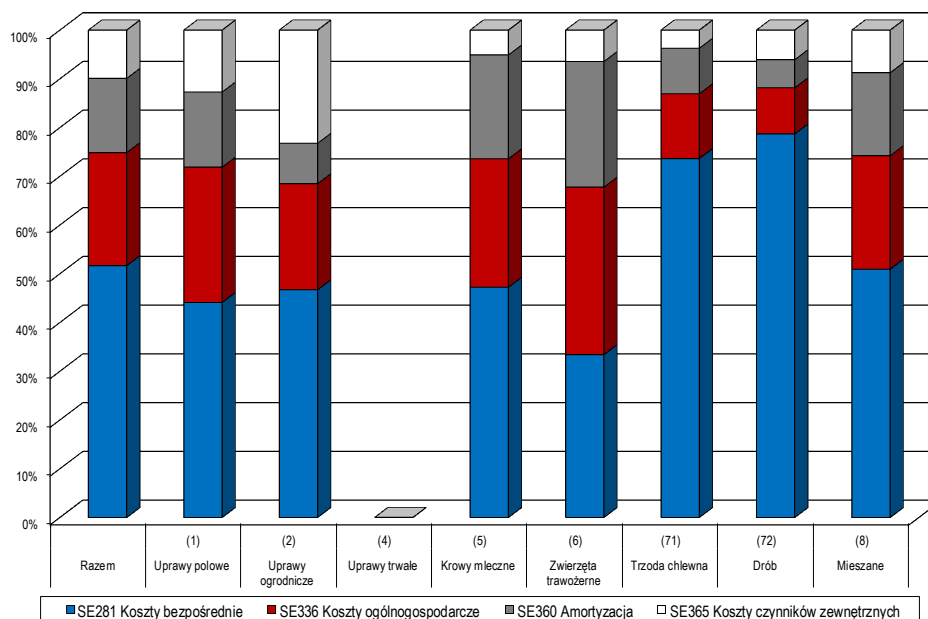

Intensywność produkcji mierzona wartością kosztów w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych koresponduje z produktywnością ziemi (patrz: Wykres 2.1-11). Poziom kosztów produkcji w gospodarstwach nastawionych na chów drobiu i specjalizujących się w uprawach ogrodniczych był wielokrotnie wyższy niż w gospodarstwach pozostałych typów rolniczych. Wyższą intensywnością produkcji charakteryzowały się także gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie trzody chlewnej. Najniższe koszty na 1 ha użytków rolnych ponosiły gospodarstwa nastawione na chów zwierząt trawożernych i na uprawy polowe.

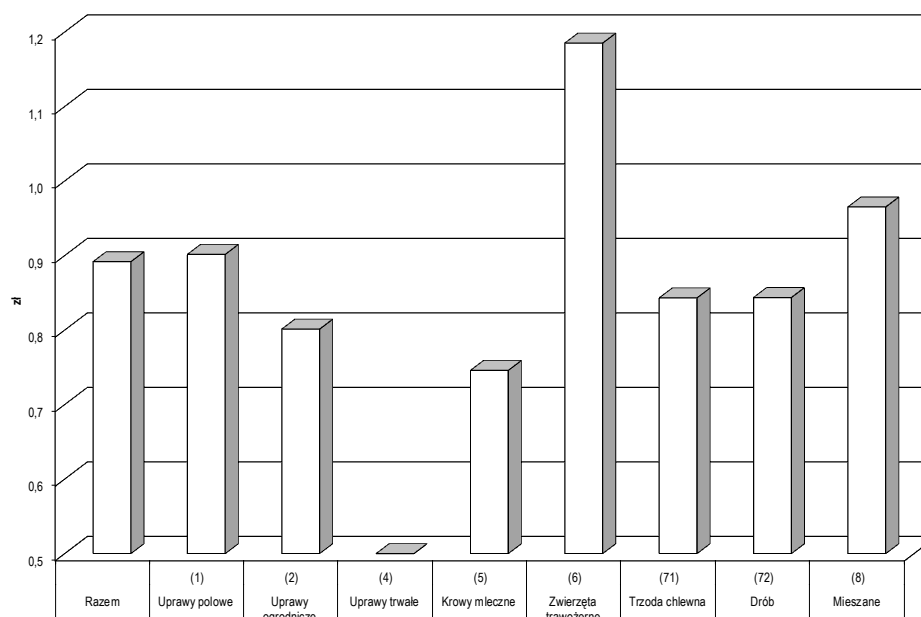
Wykres 2.1-11 Koszty produkcji na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych

W gospodarstwach specjalizujących się w chowie drobiu oraz trzody chlewnej udział kosztów bezpośrednich w kosztach ogółem był najwyższy i wynosił odpowiednio 79% i 75%. Z kolei w gospodarstwach nastawionych na chów zwierząt trawożernych udział kosztów bezpośrednich w kosztach ogółem był najniższy (33%). Wysokie koszty bezpośrednie w gospodarstwach zajmujących się chowem drobiu i trzody chlewnej wiązały się z żywieniem paszami pełnoporcjowymi wysokiej jakości. Najwyższy udział amortyzacji (26%) oraz kosztów ogólnogospodarczych (34%) w kosztach ogółem odnotowano w gospodarstwach prowadzących chów zwierząt trawożernych, natomiast udział kosztów czynników zewnętrznych (23%) był najwyższy w gospodarstwach ogrodniczych. Najniższy udział amortyzacji oraz kosztów ogólnogospodarczych w kosztach ogółem odnotowano w gospodarstwach drobiarskich (odpowiednio 6% i 9%), natomiast kosztów czynników zewnętrznych (niecałe 4%) – w gospodarstwach prowadzących tucz trzody chlewnej (patrz: Wykres 2.1-12).

Wykres 2.1-12 Struktura kosztów ogółem według typów rolniczych

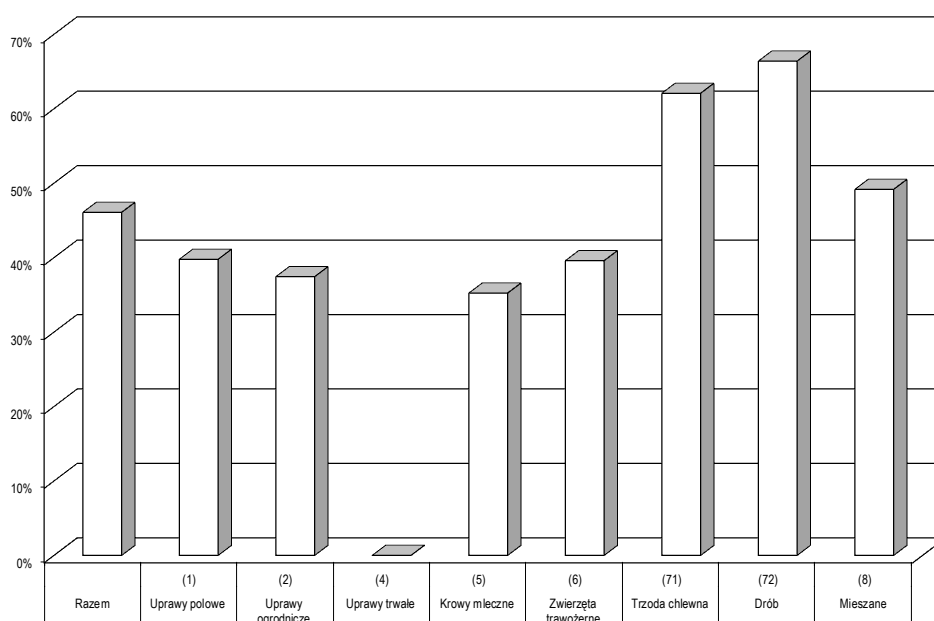
Miarą efektywności produkcji w relacjach rynkowych jest koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem. (patrz: Wykres 2.1-13). W roku 2013 najniższą efektywnością charakteryzowały się gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie zwierząt trawożnych. Koszty produkcji w tych gospodarstwach przekroczyły wartość produkcji w cenach rynkowych (bez dopłat) i wyniosły 1,18 zł. Najlepiej radziły sobie gospodarstwa specjalizujące się w chowie krów mlecznych, w których na 1 zł produkcji przypadało tylko 0,75 zł kosztów.

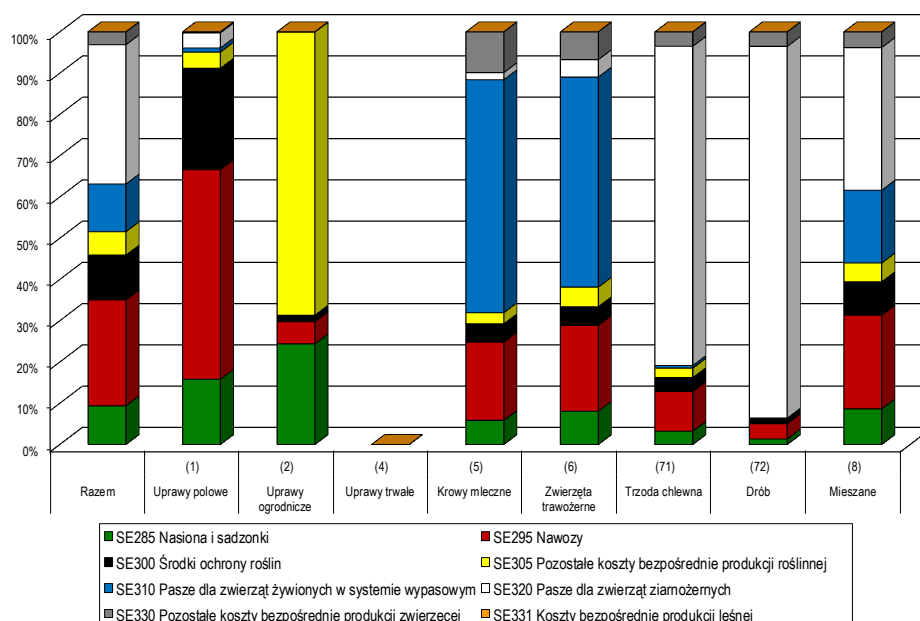
Wykres 2.1-13 Koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem według typów rolniczych

Koszty bezpośrednie w gospodarstwach specjalizujących się w chowie drobiu stanowiły 66% wartości produkcji, w gospodarstwach z trzodą chlewną około 62% a w gospodarstwach prowadzących produkcję mieszaną 49%. W pozostałych typach koszty te stanowiły ok. 35 - 40% wartości produkcji. (patrz: Wykres 2.1-14).

W gospodarstwach nastawionych na produkcję zwierzęcą (typ 5, 6, 71, 72) podstawowym składnikiem kosztów bezpośrednich były pasze (od 51% w przypadku zwierząt trawożernych do 90% w przypadku drobiu), natomiast w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach polowych,- środki ochrony roślin (25%) i nawozy (51%). W gospodarstwach ogrodniczych dominującą pozycję (69%) stanowiły pozostałe koszty produkcji roślinnej, do których zaliczane są m.in. opakowania jednorazowe, sznurek do wspierania pędów, podłoża dla grzybów i roślin szklarniowych, komponenty i materiały do przerobu uszlachetniającego. W gospodarstwach ogrodniczych (a w szczególności nastawionych na uprawę grzybów), to właśnie koszt podłoża był głównym kosztem bezpośrednim. Znaczną część kosztów bezpośrednich w tej grupie gospodarstw stanowiły również nasiona i sadzonki (24%) (patrz: Wykres 2.1-15).

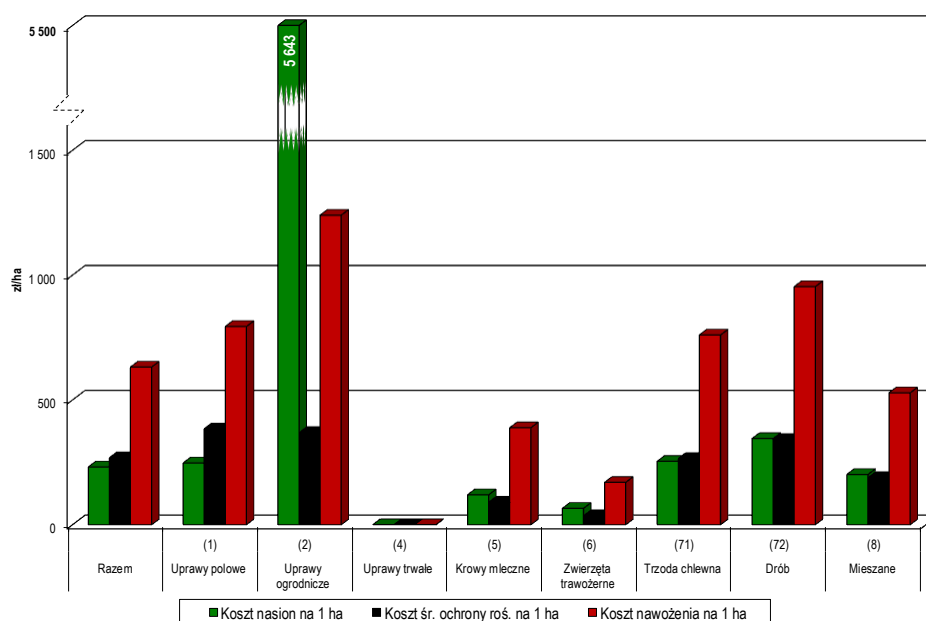
Wykres 2.1-14 Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem według typów rolniczych

Wykres 2.1-15   Struktura kosztów bezpośrednich według typów rolniczych

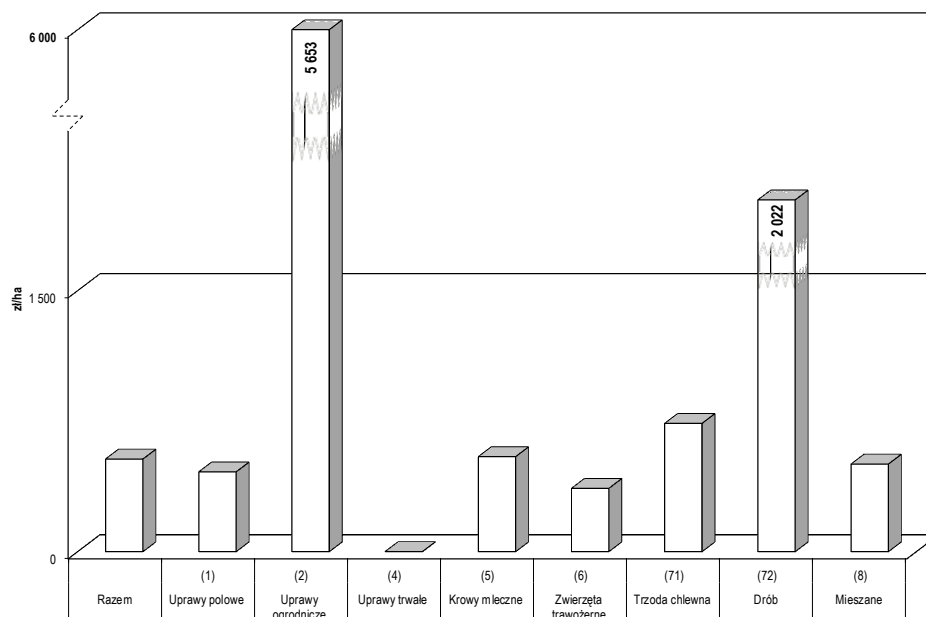
Koszty materiału siewnego, nawozów i środków ochrony roślin były bardzo zróżnicowane w zależności od typu rolniczego gospodarstw (patrz: Wykres 2.1-16). Koszty nasion i sadzonek na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach ogrodniczych były aż 24 razy wyższe niż przeciętnie w całej zbiorowości. Również koszty nawożenia w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach ogrodniczych były najwyższe (niemal 2-krotnie wyższe niż przeciętnie w całej zbiorowości gospodarstw). Najniższe koszty, zarówno nawożenia mineralnego, jak i materiału siewnego oraz środków ochrony roślin na 1 ha użytków rolnych ponoszone były w gospodarstwach prowadzących chów zwierząt trawożnych, co niewątpliwie związane było z większym udziałem powierzchni paszowej (w tym łąk i pastwisk) w strukturze użytków rolnych.

Wykres 2.1-16 Koszty nasion, nawożenia i środków ochrony roślin na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych

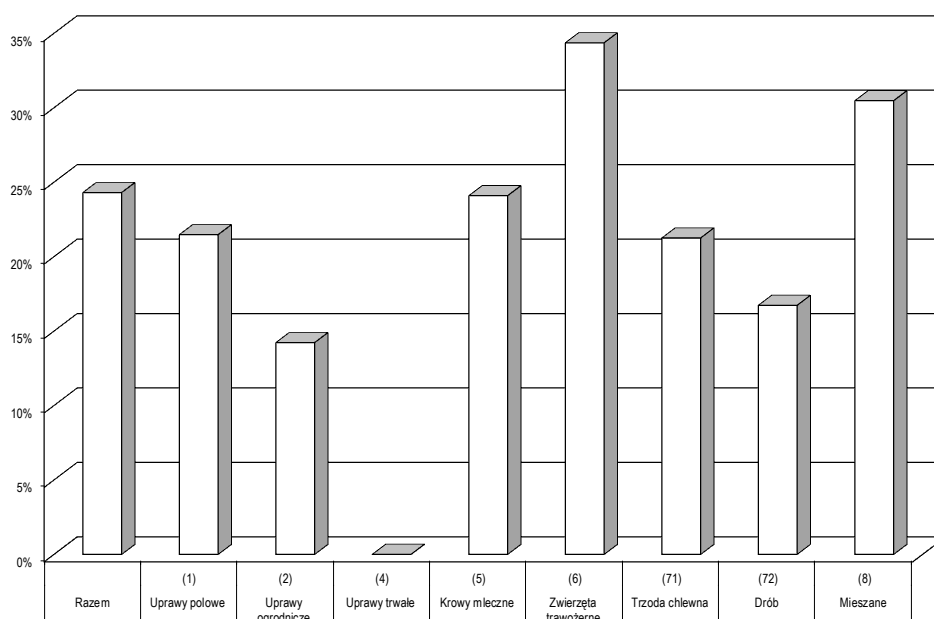

Podobnie jak w poprzedzającej analizie kosztów, koszty energii i paliw przeliczonych na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach ogrodniczych były wielokrotnie wyższe niż w pozostałych typach rolniczych. Ma to związek z wytwarzaniem produkcji pod osłonami, zwłaszcza ogrzewanymi (patrz: Wykres 2.1-17). Drugim typem gospodarstw, który charakteryzuje wysokie zużycie energii elektrycznej i paliw są gospodarstwa nastawione na chów drobiu.

Należy zwrócić uwagę, że zgodnie z metodyką FADN koszty energii i paliw zaliczane są do kosztów ogólnogospodarczych.

Wykres 2.1-17 Koszty energii elektrycznej i paliw 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych

Przeciętny udział amortyzacji w wartości dodanej brutto wyniósł 24%. Najwyższą wartość tego wskaźnika odnotowano w gospodarstwach wyspecjalizowanych w chowie zwierząt trawożernych (34%) oraz prowadzących produkcję mieszaną (30%), natomiast najniższą – w gospodarstwach ogrodniczych (14%) i drobiarskich (16%) (patrz: Wykres 2.1-18).

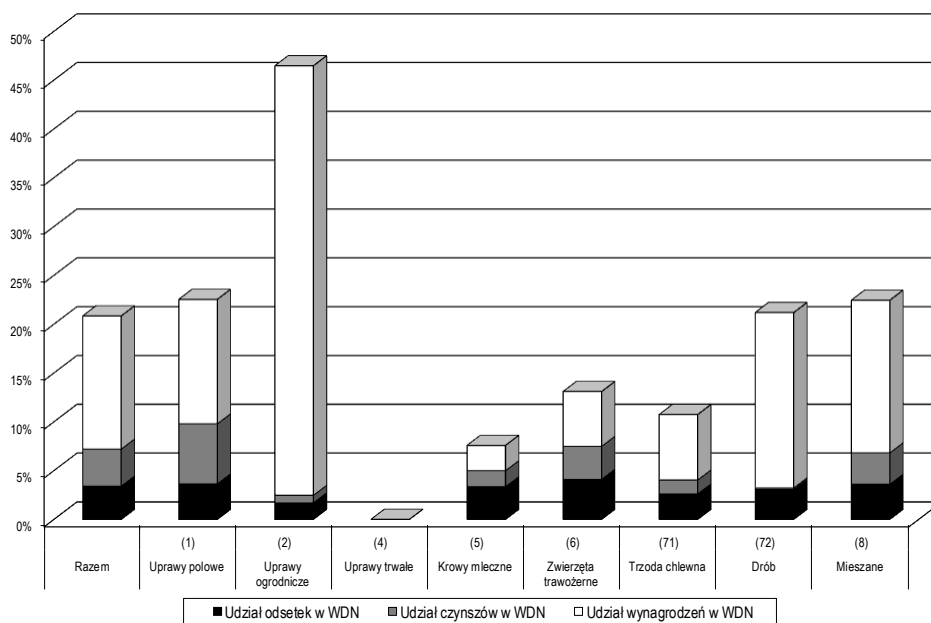
Wykres 2.1-18 Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto według typów rolniczych

Zdecydowanie najwyższy udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto miały gospodarstwa prowadzące uprawy ogrodnicze (ponad 46%, przy czym udział

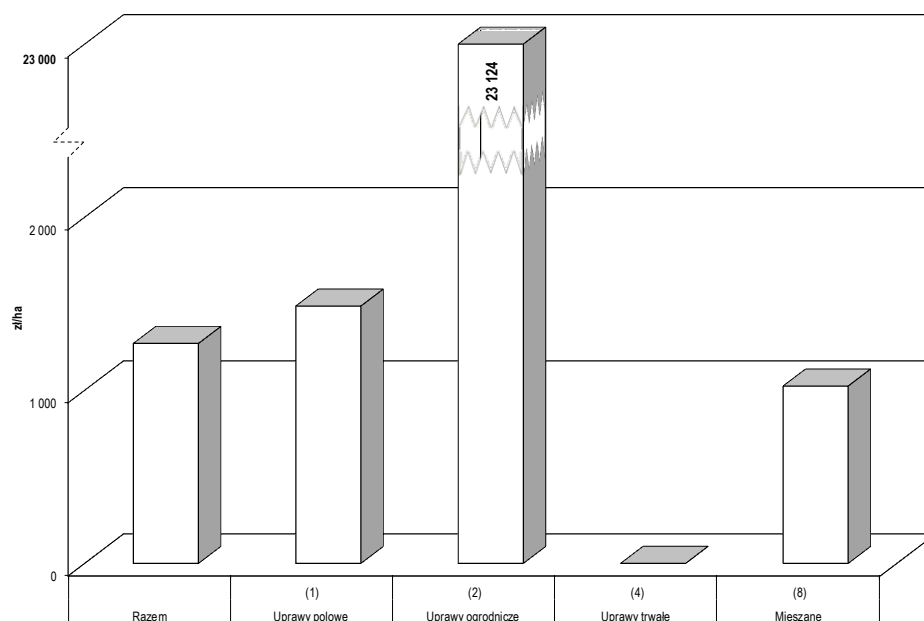

samych kosztów pracy najemnej w wartości dodanej netto wyniósł aż 44%). Z kolei najniższy udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto odnotowano w gospodarstwach specjalizujących się w chowie krów mlecznych i trzody chlewnej (patrz: Wykres 2.1-19).

Wykres 2.1-19 Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto według typów rolniczych

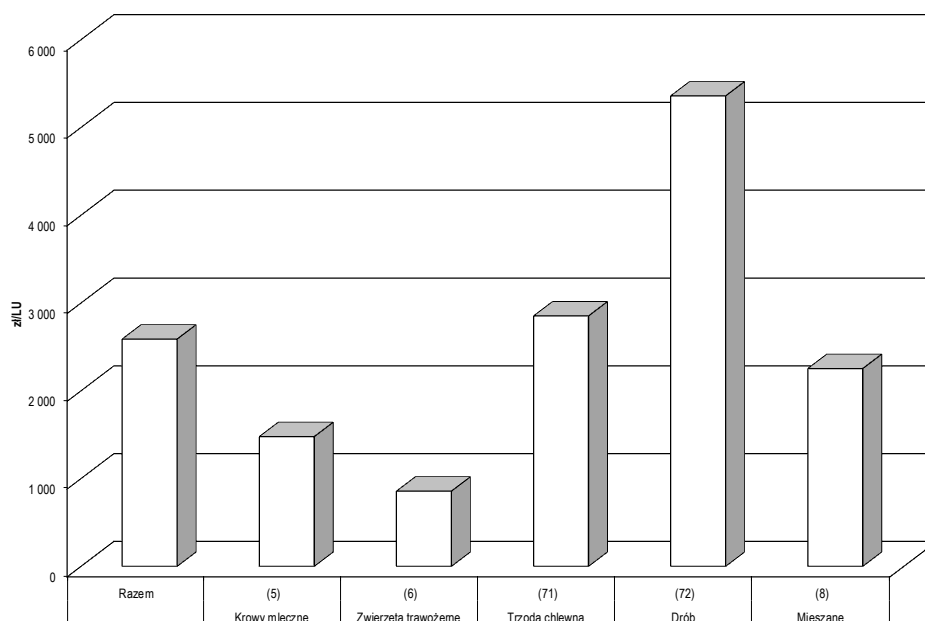

Szczególnie wysokie koszty bezpośrednie produkcji roślinnej na 1 ha użytków rolnych, które poniosły gospodarstwa wyspecjalizowane w uprawach ogrodniczych (nieco ponad 23 tys. zł/ha) (patrz: Wykres 2.1-20) związane były ze sposobem prowadzenia upraw. Duża część produkcji w gospodarstwach ogrodniczych realizowana jest pod osłonami, bez znacznego zaangażowania gruntów ornych. W gospodarstwach prowadzących uprawy polowe oraz produkcję mieszaną, koszty te były zdecydowanie niższe (odpowiednio 1 486 zł/ha i 1 024 zł/ha).

Wykres 2.1-20 Koszty bezpośrednie produkcji roślinnej na 1 ha według typów rolniczych

Wśród gospodarstw specjalizujących się w produkcji zwierzęcej, koszty bezpośrednie produkcji zwierzęcej w przeliczeniu na jednostkę przeliczeniową zwierząt (LU) osiągnęły najwyższą wartość w gospodarstwach drobiarskich – ok. 5 300. zł/LU (patrz: Wykres 2.1-21). Najniższą kosztocłonnością w tym ujęciu charakteryzowały się gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie zwierząt trawożernych (ok. 850 zł/LU). Jest to związane ze sposobem pozyskiwania pasz. W chowie drobiu stosowane są głównie pasze treściwe z zakupu. W gospodarstwach mieszanych utrzymujących zarówno zwierzęta ziarno- jak i trawożerne poziom kosztów bezpośrednich zbliżony był do przeciętnego w całej zbiorowości gospodarstw, (ok. 2 200 zł/LU). Poziom kosztów bezpośrednich produkcji zwierzęcej w gospodarstwach wyspecjalizowanych w produkcji roślinnej (typy: uprawy polowe, uprawy ogrodnicze) miał mniejsze znaczenie i ze względu na niewielką skalę produkcji zwierzęcej w tych gospodarstwach pominięto je na wykresie.

Wykres 2.1-21 Koszty bezpośrednie produkcji zwierzęcej na 1 LU według typów rolniczych

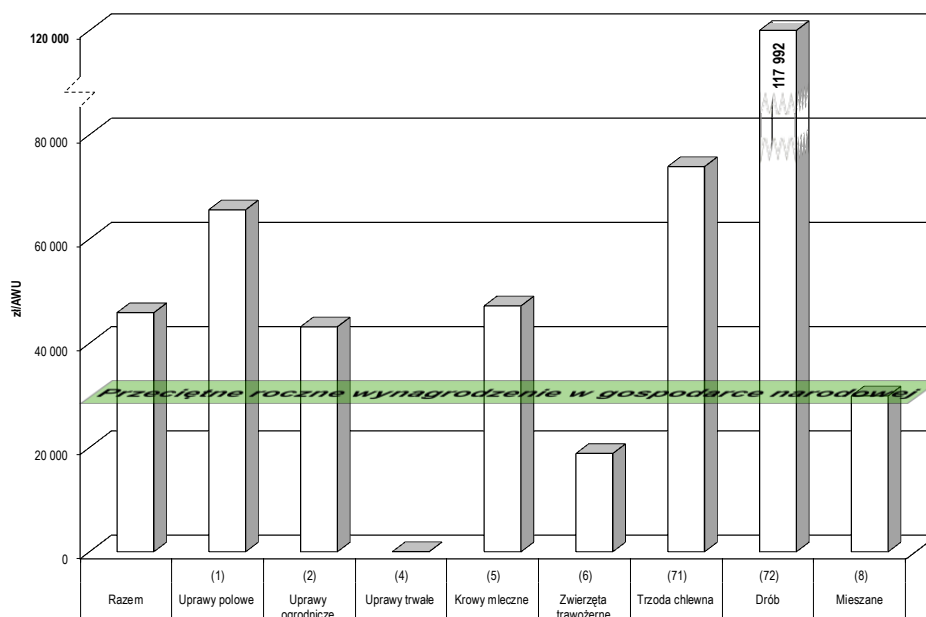

Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w 2013 roku kształtowała się w przypadku większości typów powyżej przeciętnego rocznego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej⁷ i była najwyższa w gospodarstwach z produkcją drobiarską (117 992 zł). Jedynie w przypadku gospodarstw nastawionych na chów zwierząt trawożernych jej wartość (18 838 zł) była poniżej przeciętnej płacy netto (29 798 zł) (patrz: Wykres 2.1-22).

⁷ Wartość dodana netto jest nadwyżką stanowiącą opłatę za zaangażowanie czynników wytwórczych bez względu na to kto jest ich właścicielem. Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego stanowi opłatę za zaangażowanie do działalności gospodarstwa rolnego czynników wytwórczych stanowiących własność rodziny rolniczej.

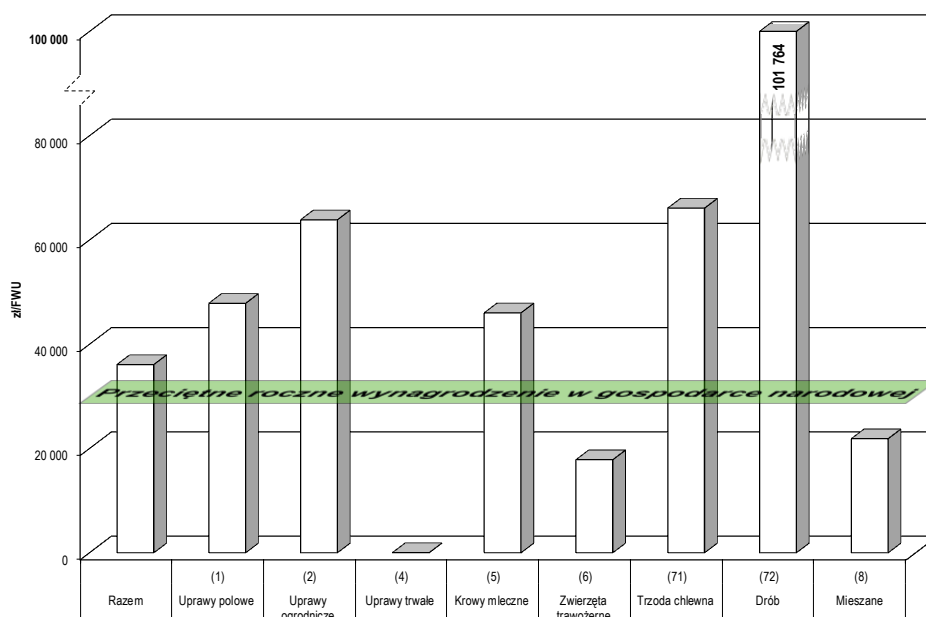
Przeciętne roczne wynagrodzenie netto w gospodarce narodowej = 29 798 zł w 2013 r. Szacunek własny, na podstawie danych GUS.

Wykres 2.1-22 Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według typów rolniczych

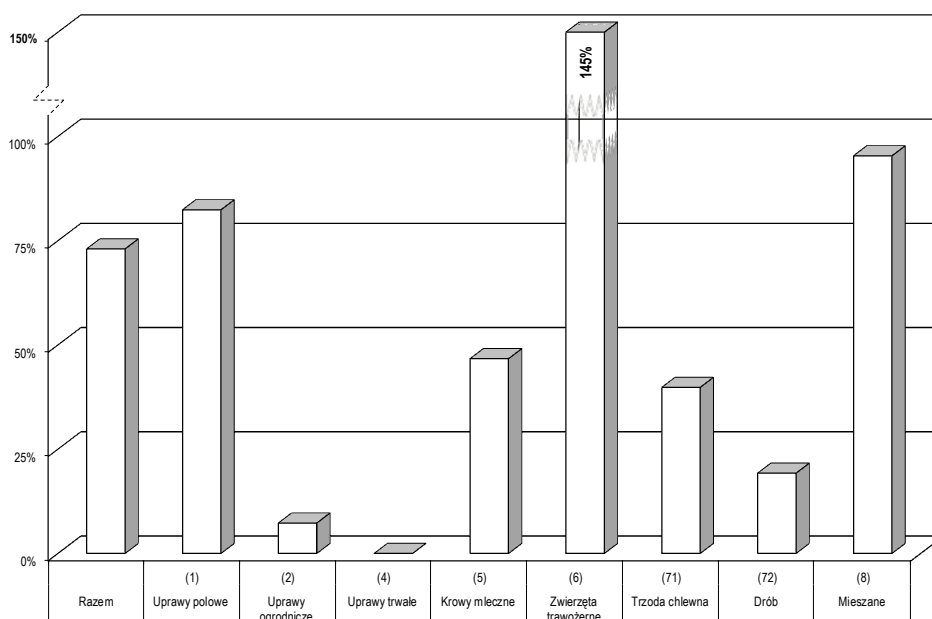
Na wykresie 2.1-23 przedstawiono dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego (DzRGR) według typów rolniczych w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną. Zestawienie to uwzględnia tylko dane z tych gospodarstw, w których wystąpiły nakłady pracy nieopłaconej. Dla całej zbiorowości analizowanych gospodarstw DzRGR był zbliżony do średniego rocznego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej, przy czym w gospodarstwach nastawionych na chów zwierząt trawożernych (17 831 zł) oraz z produkcją mieszaną (21 868 zł) tak przeliczony dochód był niższy niż średnie wynagrodzenie w gospodarce narodowej. Najwyższą wartość dochodu zaobserwowano w gospodarstwach specjalizujących się w chowie drobiu (101 764 zł). Poziom dochodu w gospodarstwach pozostałych typów rolniczych przekroczył przeciętne roczne wynagrodzenie netto w gospodarce narodowej i osiągnął wartości od 46 tys. zł do 66 tys. zł.

Wykres 2.1-23 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według typów rolniczych

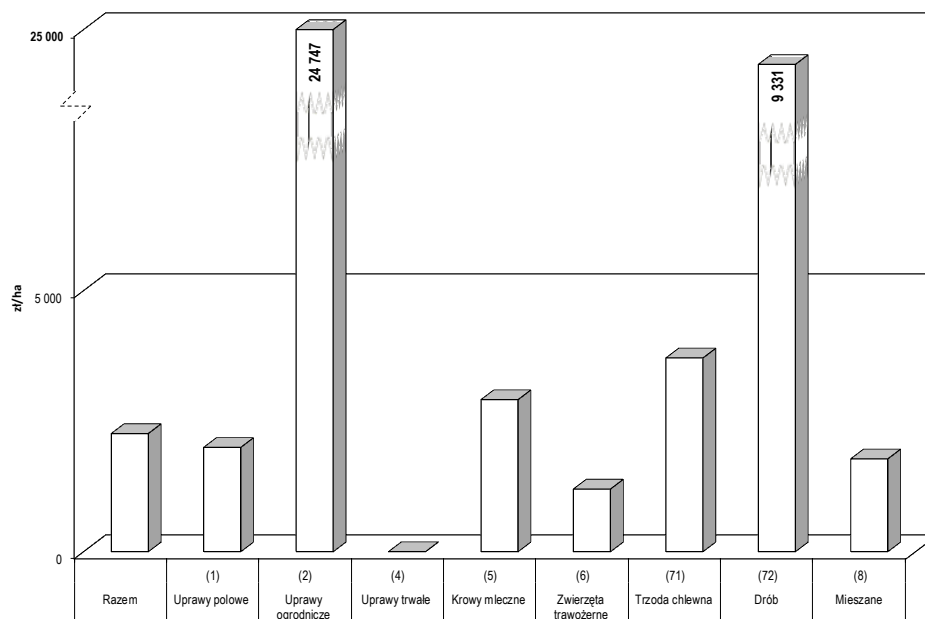
Rozmiary pozarynkowego wsparcia dochodów rolników, wynikające z instrumentów Wspólnej Polityki Rolnej krajów Unii Europejskiej i udział otrzymanych dopłat w tworzeniu dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego stanowią ważne informacje podczas analizowania sytuacji ekonomicznej gospodarstw rolnych. Najwyższą relację dopłat do działalności operacyjnej do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego odnotowano w gospodarstwach nastawionych na chów zwierząt trawożnych (145%) co oznacza, że w tych gospodarstwach uzyskano dochód w całości dzięki dopłatom, a różnicę między przychodami a kosztami ogółem, aż w 45 % wyrównywały dopłaty. Najniższą relacją dopłat do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego charakteryzowały się gospodarstwa wyspecjalizowane w uprawach ogrodniczych (8%) i w chowie drobiu (19%). Sytuacja dochodowa tych gospodarstw w największym stopniu uzależniona była od sytuacji rynkowej (patrz: Wykres 2.1-24).

Wykres 2.1-24 Relacja dopłat do działalności operacyjnej do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego według typów rolniczych

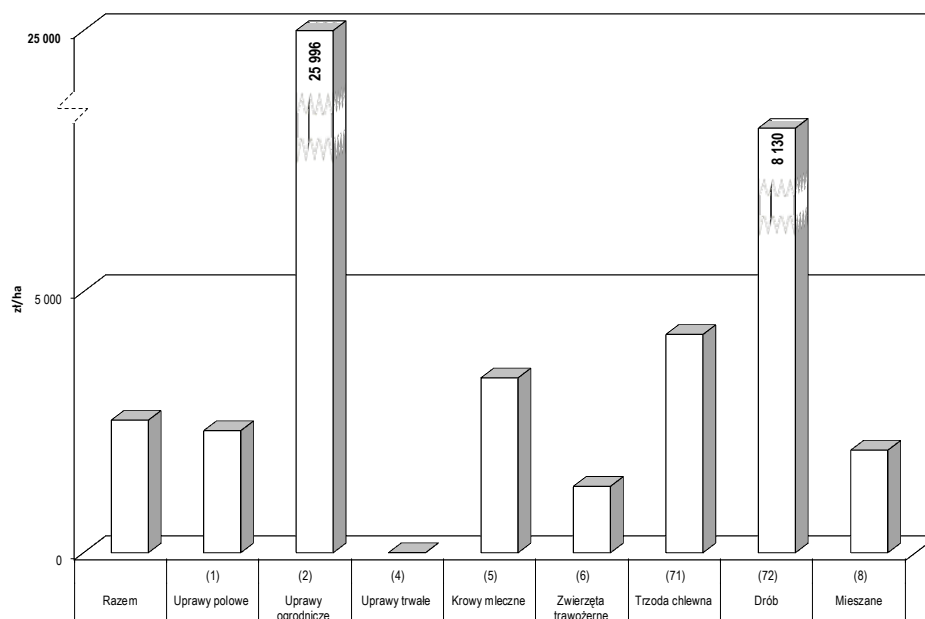

Wartość dodana netto przeliczona na jednostkę powierzchni użytków rolnych oraz dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego przeliczony na jednostkę powierzchni własnych użytków rolnych były najwyższe w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach ogrodniczych i w chowie drobiu. Wynika to z faktu, iż gospodarstwa te osiągały stosunkowo wysokie dochody, a posiadane przez nie zasoby użytków rolnych były w wielu przypadkach niewielkie, lecz intensywnie użytkowane. W skrajnych przypadkach, gospodarstwa np. specjalizujące się w uprawie grzybów, nie posiadały użytków rolnych. Ponadto, jak już wcześniej wspomniano gospodarstwa ogrodnicze dodzierżawiały ziemię w mniejszym stopniu. Najniższe wartości tych dwóch nadwyżek ekonomicznych zaobserwowano w gospodarstwach nastawionych na chów zwierząt trawożernych (patrz: Wykres 2.1-25 i Wykres 2.1-26).

Wykres 2.1-25 Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według typów rolniczych

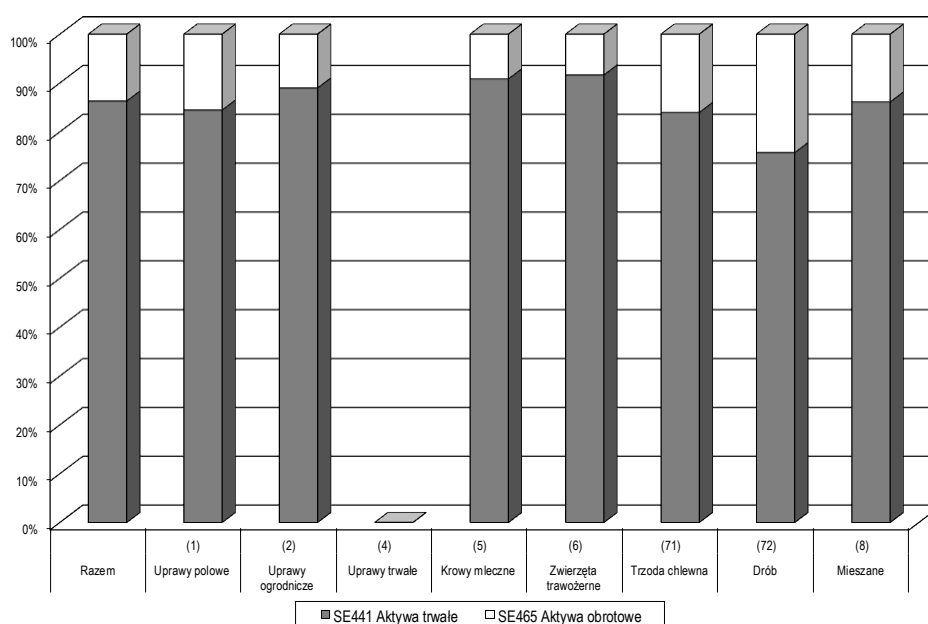
Wykres 2.1-26 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych według typów rolniczych

Struktura aktywów jest jednym z czynników, który decyduje o tempie obrotu środków zaangażowanych w gospodarstwie rolnym. Wysoki udział środków trwałych znacznie zmniejsza tempo obrotu środków. Gospodarstwa regionu Pomorze i Mazury charakteryzowały się bardzo wysokim udziałem środków trwałych w strukturze aktywów; od 76 % w gospodarstwach drobiarskich do 92 % w gospodarstwach zajmujących się chowem zwierząt trawożernych, a różnice między poszczególnymi typami rolniczymi nie były znaczące (patrz:

Wykres 2.1-27). Wysoki udział środków trwałych wynika ze specyfiki gospodarstw rolnych. Istotną rolę odgrywają w nich: ziemia, budynki, maszyny i środki transportu. Warto również przypomnieć, że od 2009 roku ziemia w Polskim FADN jest wyceniana na podstawie deklarowanej przez rolnika kwoty, za którą byłby skłonny kupić własną ziemię. Na skutek tego, wartość ziemi wykazywanej w bilansie jest znacznie wyższa, niż w latach wcześniejszych. Niższym niż przeciętnie udziałem środków trwałych w aktywach ogółem charakteryzowały się gospodarstwa drobiarskie.

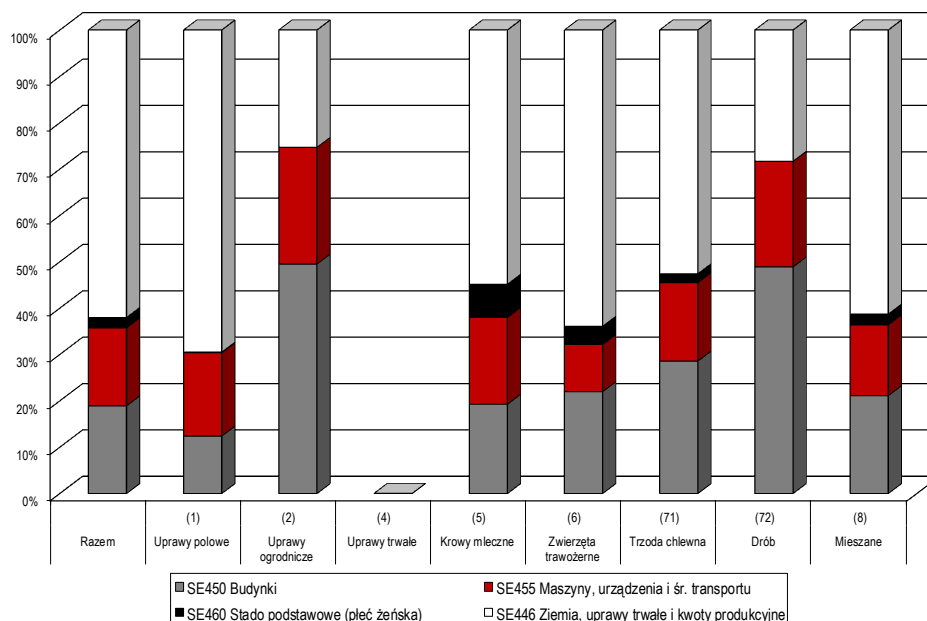
Wykres 2.1-27   Struktura aktywów w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych

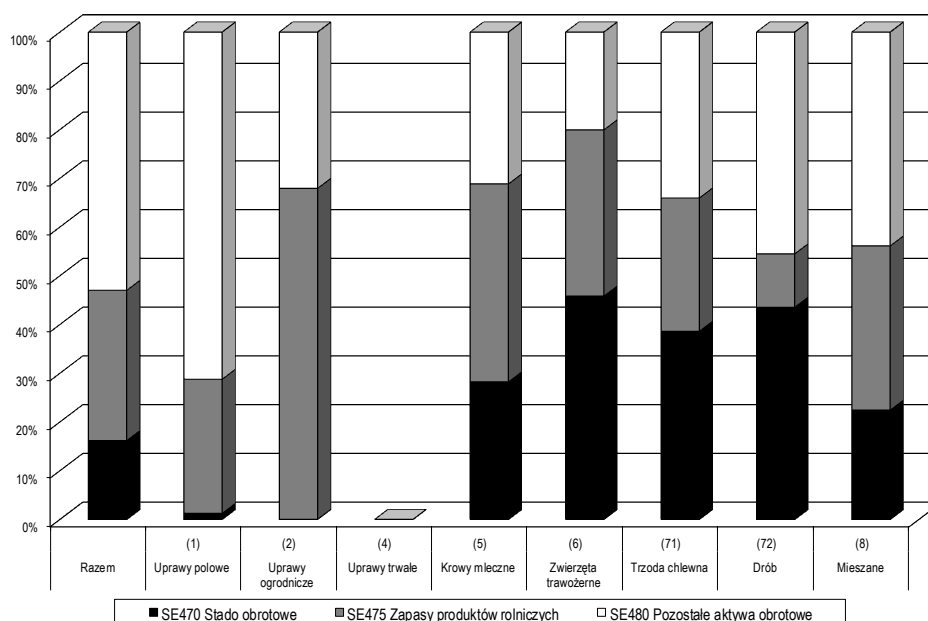
Zmiana zasad wyceny ziemi wpłynęła także na strukturę środków trwałych. Dominującym składnikiem środków trwałych w większości typów rolniczych (z wyjątkiem gospodarstw wyspecjalizowanych w uprawach ogrodniczych i drobiarskich) była wartość ziemi (patrz: Wykres 2.1-28). Drugim składnikiem pod względem udziału w środkach trwałych były budynki. Największy ich udział zaobserwowano w gospodarstwach wyspecjalizowanych w uprawach ogrodniczych i w chowie drobiu. Udział maszyn, urządzeń i środków transportowych był na dość zbliżonym poziomie we wszystkich typach rolniczych, jednak był on wyraźnie większy w gospodarstwach wyspecjalizowanych w uprawach ogrodniczych i w chowie drobiu. W gospodarstwach wyspecjalizowanych w chowie krów mlecznych znaczną część środków trwałych stanowiła wartość stada podstawowego zwierząt.

Wykres 2.1-28 Struktura aktywów trwałych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych

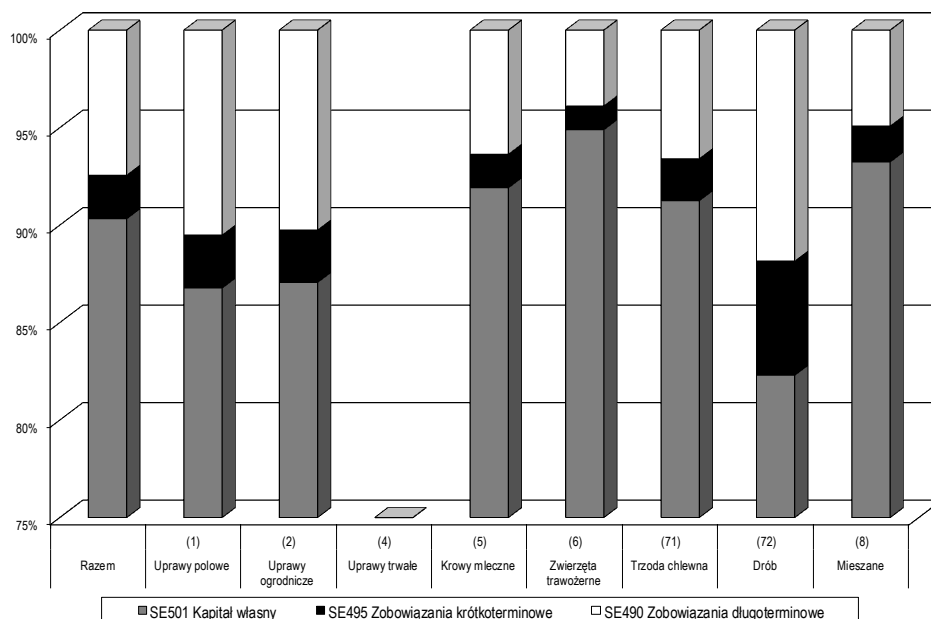

Specyfika produkcji w poszczególnych typach rolniczych miała także decydujący wpływ na strukturę aktywów obrotowych (patrz: Wykres 2.1-29). Większą część aktywów obrotowych gospodarstw nastawionych na uprawy polowe stanowiły pozostałe środki obrotowe, głównie zapasy środków do produkcji, natomiast gospodarstw ogrodniczych – zapasy produktów rolniczych. W gospodarstwach utrzymujących zwierzęta trawożerne największy udział w aktywach obrotowych miały zwierzęta stada obrotowego (ponad 40%). Warto również zwrócić uwagę na fakt, że w strukturze aktywów obrotowych praktycznie nie występują środki pieniężne. Zgodnie z zasadami ewidencji w Polskim FADN przyjmuje się, że oszczędności stanowią majątek osobisty rolnika i jego rodziny, a w bilansie wykazywana jest co najwyżej deklarowana wartość środków pieniężnych niezbędnych do bieżącego prowadzenia gospodarstwa rolnego.

Wykres 2.1-29   Struktura aktywów obrotowych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych

Aktywa gospodarstw finansowane były głównie kapitałem własnym (patrz: Wykres 2.1-30). Gospodarstwa charakteryzowały się więc wysoką autonomią finansowania majątku. Wyższy niż przeciętnie poziom zadłużenia zaobserwowano w gospodarstwach wyspecjalizowanych w produkcji ogrodniczej, z uprawami polowymi, oraz z chowem drobiu (13 – 18%). Najmniej zadłużone w regionie były gospodarstwa nastawione na chów zwierząt trawożernych (5%). W zobowiązaniach ciążących na gospodarstwach wszystkich typów rolniczych dominowało zadłużenie długoterminowe, które z punktu widzenia zasad finansowania jest korzystniejszą formą zadłużenia, gdyż w danym roku nie musi być spłacone w całości. Ponadto, wysoki udział zadłużenia długoterminowego wskazywał na to, że zadłużenie gospodarstw związane było głównie z inwestycjami.

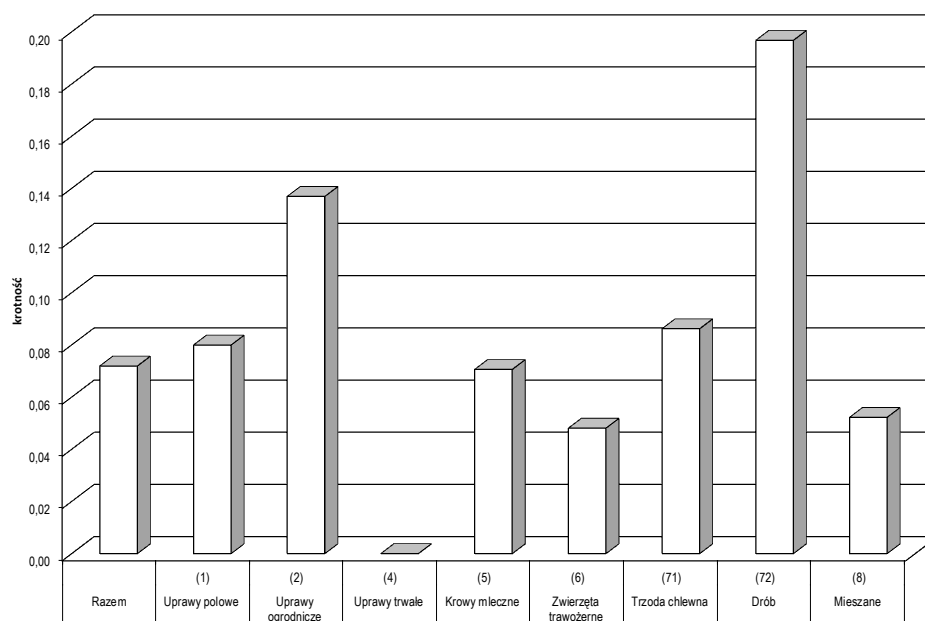
Wykres 2.1-30 Struktura pasywów w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych

Przepływy pieniężne (2)⁸ przedstawiają nadwyżkę finansową, która po sfinansowaniu działalności operacyjnej, inwestycyjnej i spłacie zadłużenia pozostaje do dyspozycji właścicieli gospodarstwa oraz na zgromadzenie oszczędności gospodarstwa, niezbędnych do sfinansowania w przyszłości inwestycji odtworzeniowych i rozwojowych (patrz: Wykres 2.1-31). Relacja przepływów pieniężnych (2) do wartości aktywów ogółem charakteryzuje zwrot ze środków ulokowanych w składnikach majątku gospodarstwa. Najwyższym poziomem zwrotu charakteryzowały się gospodarstwa drobiarskie oraz wyspecjalizowane w uprawach ogrodniczych, a najniższym nastawione na chów zwierząt trawożnych. Niższy zwrot od przeciętnego osiągnęły gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie zwierząt trawożnych i z produkcją mieszaną.

⁸ Przepływ pieniężny (2) (SE530) -ukazuje zdolność gospodarstwa rolnego do samofinansowania swojej działalności i tworzenia oszczędności. Przepływ pieniężny (2) obliczany jest w następujący sposób: przepływ pieniężny (1) + sprzedaż środków trwałych - zakupy i inwestycje w środkach trwałych + stan zobowiązań na koniec roku - stan zobowiązań na początek roku.

Wykres 2.1-31   Relacja przepływów pieniężnych (2) do aktywów ogółem według typów rolniczych

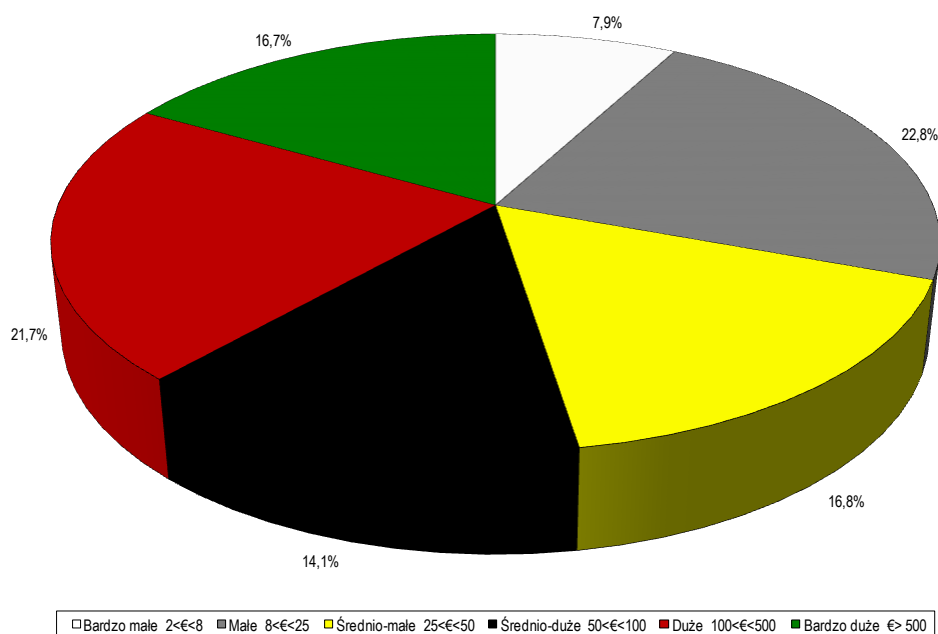

2.2. Wyniki Standardowe według klas wielkości ekonomicznej

2.2.1. Potencjał produkcyjny gospodarstw rolnych według klas wielkości ekonomicznej

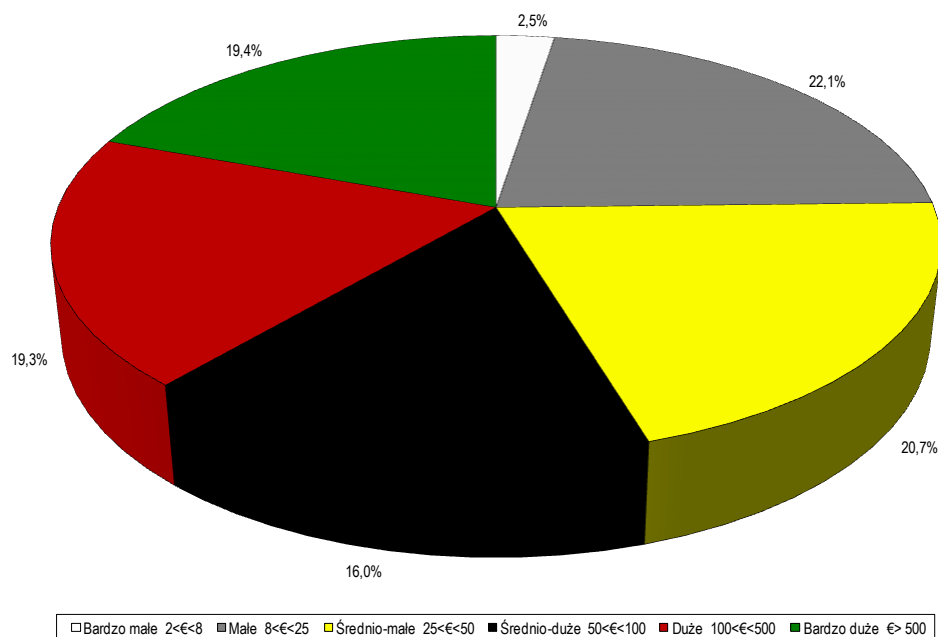
W strukturze posiadanych użytków rolnych największy udział miały gospodarstwa małe, o wielkości ekonomicznej od 8 do 25 tys. euro, które gospodarowały na 22,8% obszaru użytków rolnych regionu Pomorze i Mazury. Znaczący był również udział gospodarstw dużych, o wielkości ekonomicznej od 100 do 500 tys. euro użytkujących 21,7% areatu użytków rolnych. Gospodarstwa bardzo duże, stanowiące niecałe 3% liczby gospodarstw w próbie, posiadały 16,7% powierzchni (patrz: Wykres 2.2-1). W tej klasie wielkości ekonomicznej dominowały gospodarstwa mieszane, oraz specjalizujące się w uprawach polowych (porównaj Wykres 1.2-1).

Wykres 2.2-1 Zasoby ziemi w gospodarstwach rolnych z pola obserwacji regionu Pomorze i Mazury według klas wielkości ekonomicznej

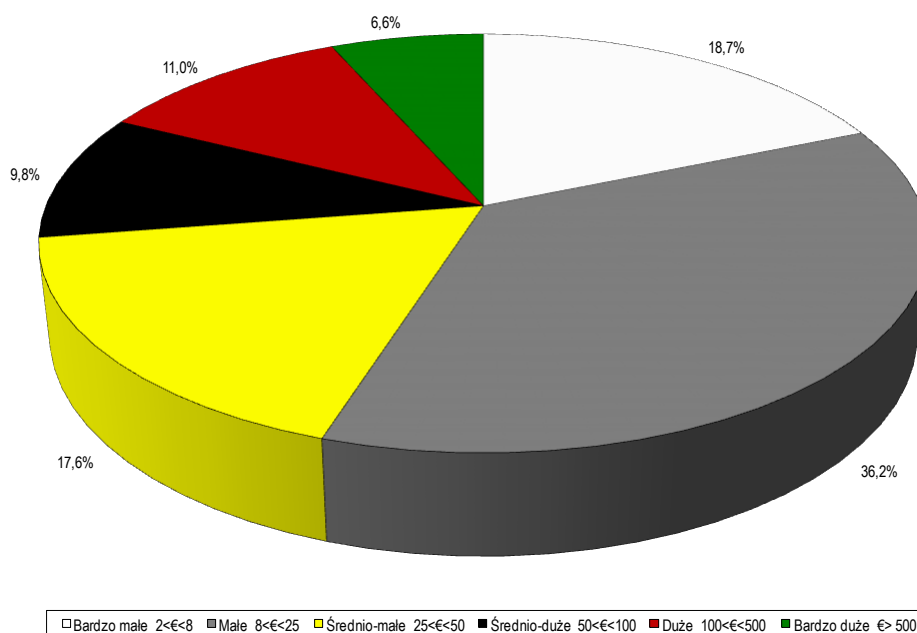

Okolo 61% pogłowia zwierząt znajdowało się w gospodarstwach rolnych, których wielkość nie przekroczyła 100 tys. euro SO. Najwięcej, bo ponad 22% zwierząt było w gospodarstwach o wielkości ekonomicznej od 8 do 25 tys. euro SO (patrz: Wykres 2.2-2).

Wykres 2.2-2   **Pogłowie zwierząt w polu obserwacji regionu Pomorze i Mazury według klas wielkości ekonomicznej (w jednostkach przeliczeniowych LU)**

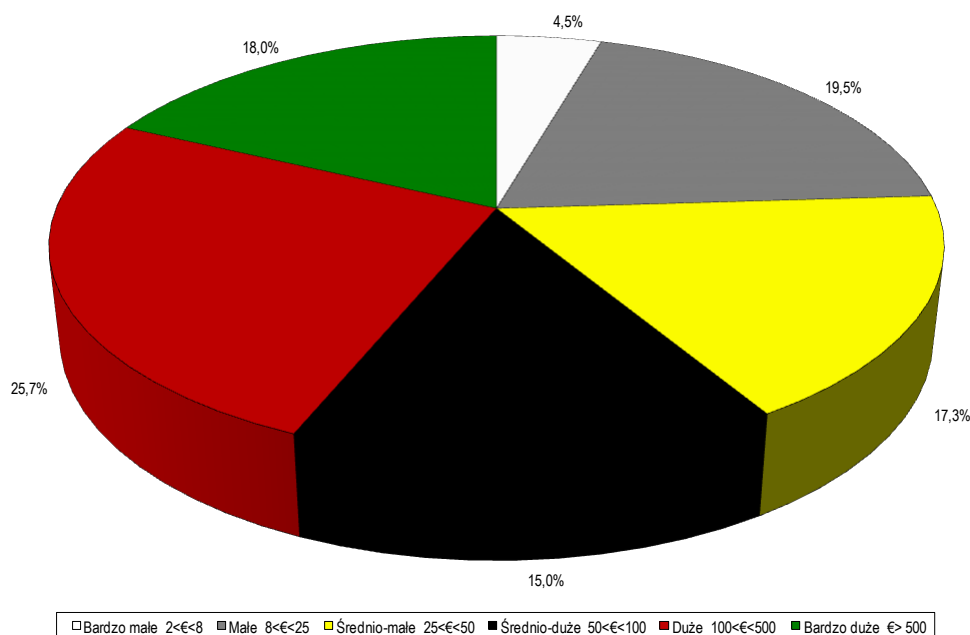
Wykres 2.2-3   **Nakłady pracy w polu obserwacji regionu Pomorze i Mazury według klas wielkości ekonomicznej (w osobach przeliczeniowych AWU)**

Gospodarstwa o wielkości ekonomicznej do 50 tys. euro SO zaabsorbowały ok. 73% ogółu nakładów pracy. Na uwagę zasługują również gospodarstwa bardzo duże, które mimo, że użytkują znaczącą powierzchnię ziemi – 16,7% ogółu (patrz: Wykres 2.2-1) oraz posiadają 19,4% zwierząt (patrz: Wykres 2.2-2) to zaangażowały zaledwie 6,6% ogółu nakładów pracy. Wskazuje to na wysoką wydajność pracy w tych gospodarstwach (patrz: Wykres 2.2-3).

Udział poszczególnych grup gospodarstw w wartości obliczonej Standardowej Produkcji (SO) zdecydowanie różnił się od ich udziału w ogólnej liczbie gospodarstw. Biorąc pod uwagę skalę dysproporcji, na czoło wysuwały się gospodarstwa bardzo duże, które przy znikomym udziale w ogólnej liczbie gospodarstw w próbie (3%) wytwarzały 18% wartości SO. Z kolei gospodarstwa bardzo małe, również stanowiące 3% liczby gospodarstw, miały jedynie 4,5% udziału w sumie wartości SO. Natomiast gospodarstwa duże, stanowiące 13% liczby gospodarstw, wytwarzały nieco ponad ¼ wartości SO (patrz: Wykres 2.2-4).

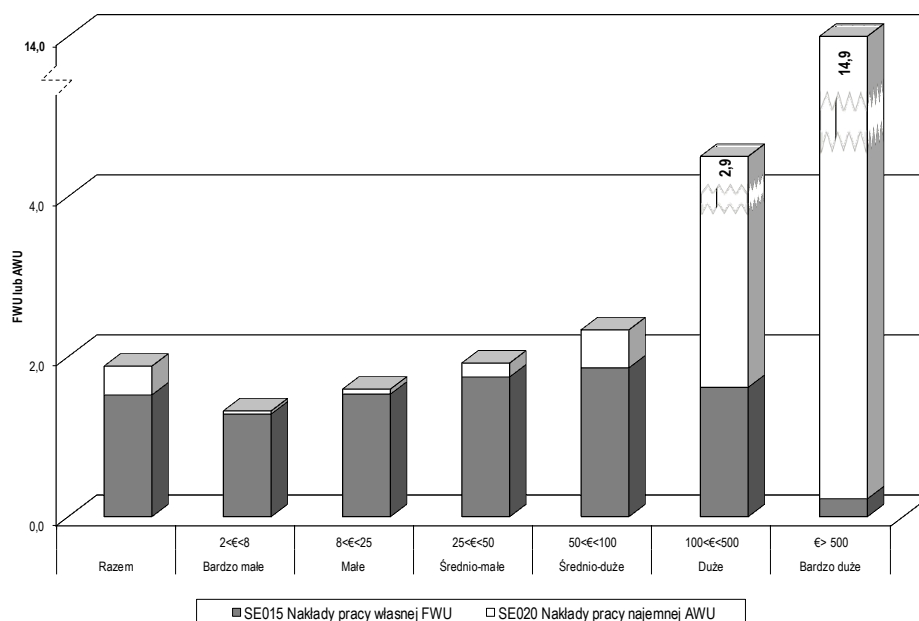
Wykres 2.2-4   Wartość Standardowej Produkcji dla pola obserwacji regionu Pomorze i Mazury według klas wielkości ekonomicznej

2.2.2. Wyniki działalności gospodarstw rolnych według klas wielkości ekonomicznej

Poziom nakładów pracy był wyższy w gospodarstwach większych ekonomicznie. Działalność większości gospodarstw (oprócz gospodarstw powyżej 100 tys. euro SO) opierała się na zasobach pracy własnej. W gospodarstwach dużych nakłady najemnej siły roboczej były wyraźnie wyższe i stanowiły 64% nakładów pracy ogółem. Natomiast w gospodarstwach największych nakłady pracy najemnej stanowiły 99% nakładów pracy ogółem (patrz: Wykres 2.2-5). Można zatem stwierdzić, że gospodarstwa o wielkości ekonomicznej do 100 tys. euro SO to przede wszystkim gospodarstwa rodzinne, w których dominuje praca własna. Natomiast odmienna relacja wystąpiła w gospodarstwach powyżej 100 tys. euro, a wynikała ona z dominacji gospodarstw osób prawnych w tych klasach wielkości ekonomicznej.

Wykres 2.2-5 Wielkość i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według klas wielkości ekonomicznej

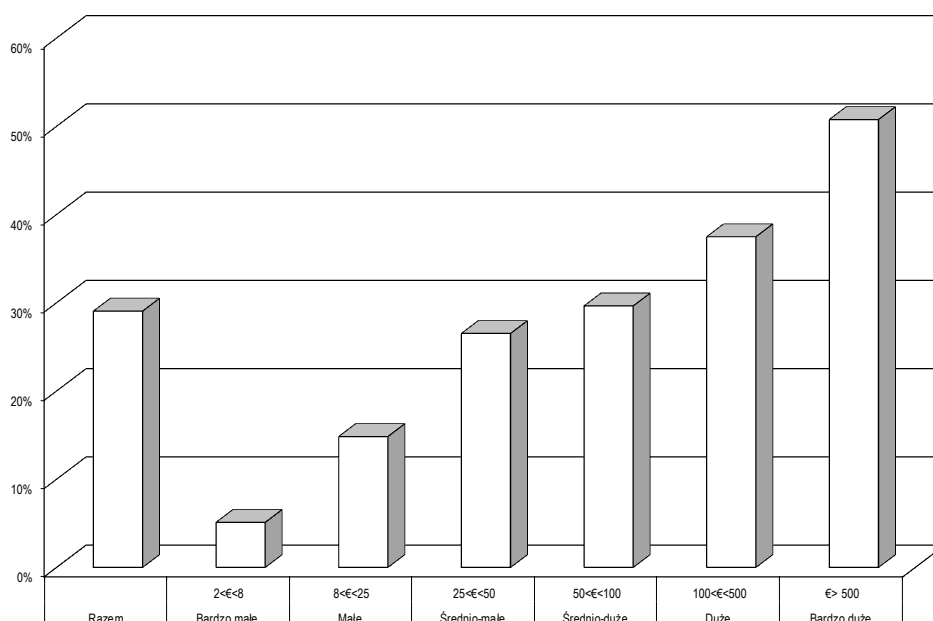

Wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstwa rolnego możemy mówić o zwiększaniu się zasobów posiadanych użytków rolnych w badanych gospodarstwach. Ta sama prawidłowość dotyczy ziemi dodzierżawionej⁹. W niemal wszystkich klasach wielkości ekonomicznej w strukturze własnościowej użytków rolnych dominowały grunty własne. Udział dodzierżawionych użytków rolnych, zaprezentowany na wykresie (patrz: Wykres 2.2-5), wynosił przeciętnie 30% ogółu powierzchni i zmieniał się w zależności od wielkości ekonomicznej gospodarstwa z 5% w gospodarstwach bardzo małych (do 8 tys. euro SO) do nieco ponad 50% w grupie gospodarstw bardzo dużych (powyżej 500 tys. euro SO) (patrz: Wykres 2.2-6).

⁹ Patrz: przypis 1 na str. 7.

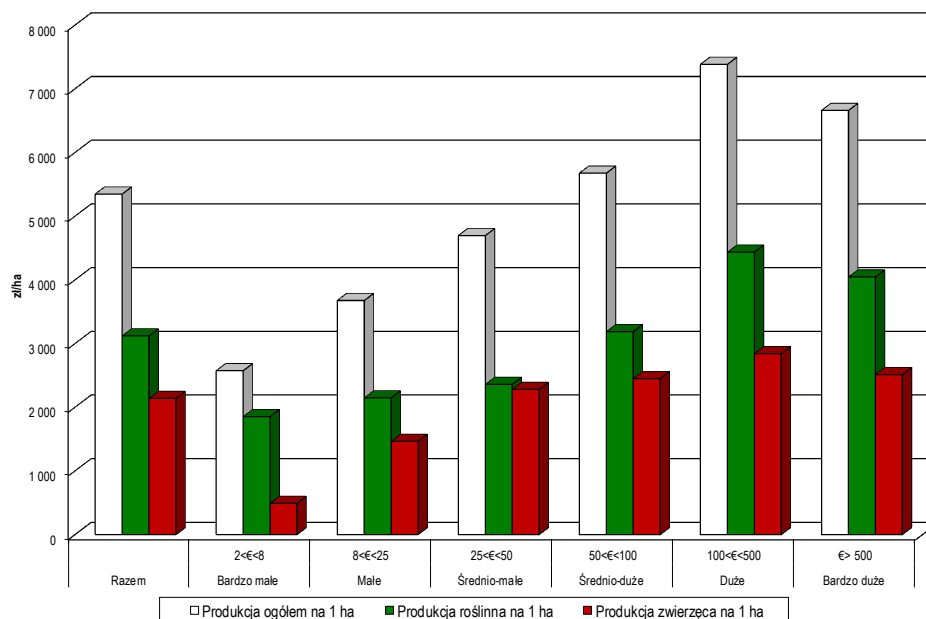

Wykres 2.2-6   Udział dodzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych gospodarstwa według klas wielkości ekonomicznej

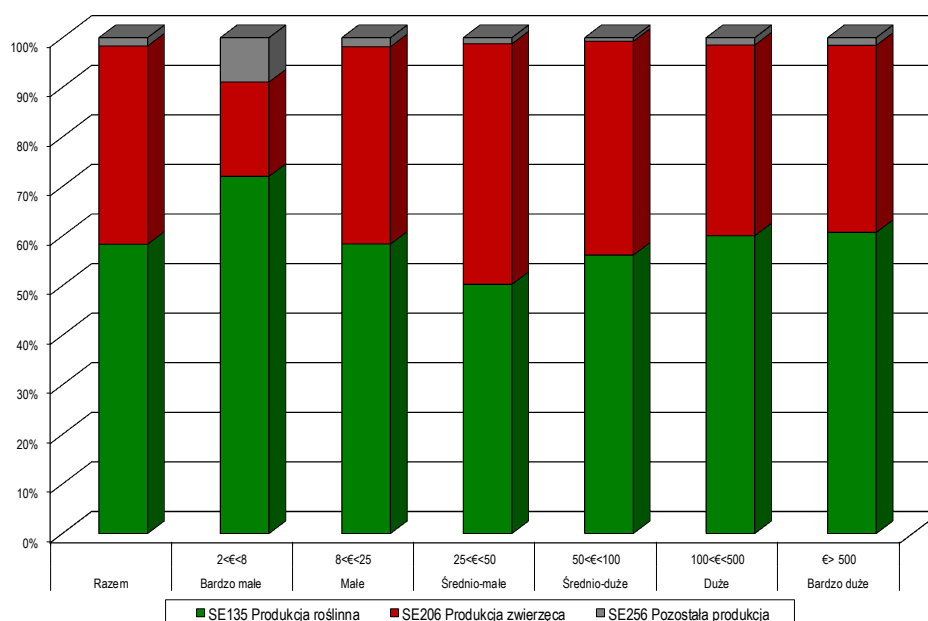
Najwyższą produktywność ziemi (mierzoną wartością produkcji przypadającą na 1 ha użytków rolnych) uzyskali gospodarstwa duże i bardzo duże, a więc powyżej 100 tys. euro SO (patrz: Wykres 2.2-7). Należy przy tym zaznaczyć, że w tej klasie dość dużą grupę stanowiły gospodarstwa prowadzące produkcję mieszaną (19%) a także nastawione na chów drobiu (17%) (porównaj: Wykres 1.2-1). Proporcjonalnie do produktywności ziemi mierzonej wartością produkcji ogółem, zmieniała się także wartość produkcji roślinnej na 1 ha użytków rolnych, przy czym najwyższa była w gospodarstwach dużych (100 do 500 tys. euro SO). Dość równomiernie wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej wzrastała również wartość produkcji zwierzęcej na 1 ha UR (wyjątek stanowiły tylko gospodarstwa powyżej 500 tys. euro SO).

Wykres 2.2-7 Produkcja na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej

We wszystkich klasach wielkości ekonomicznej udział produkcji roślinnej w produkcji ogółem był wyższy, niż produkcji zwierzęcej i wynosił od nieco ponad 50% (w gospodarstwach średnio-małych) do 72% (w gospodarstwach bardzo małych) produkcji ogółem. Udział pozostałej produkcji był niewielki i wynosił maksymalnie 8,9% w przypadku gospodarstw bardzo małych (patrz: Wykres 2.2-8).

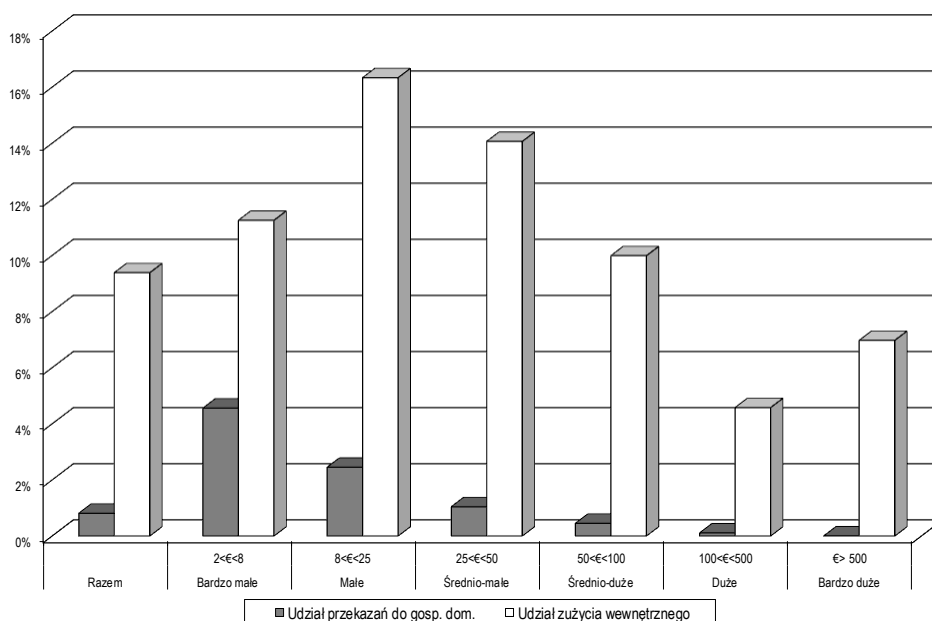
Wykres 2.2-8 Struktura produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej

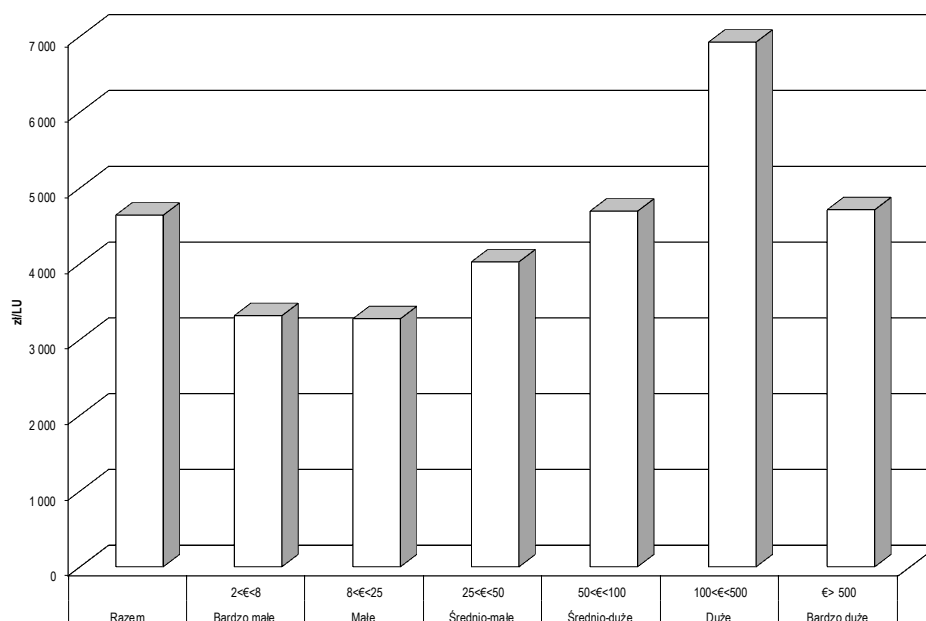
Wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej, malał udział wartości przekazania produktów i usług do gospodarstwa domowego w strukturze produkcji (patrz: Wykres 2.2-9).

Udział zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem najwyższy był w gospodarstwach małych (16,3%), natomiast najniższy – w gospodarstwach dużych (4,6%).

Wykres 2.2-9   Udział przekazania produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej

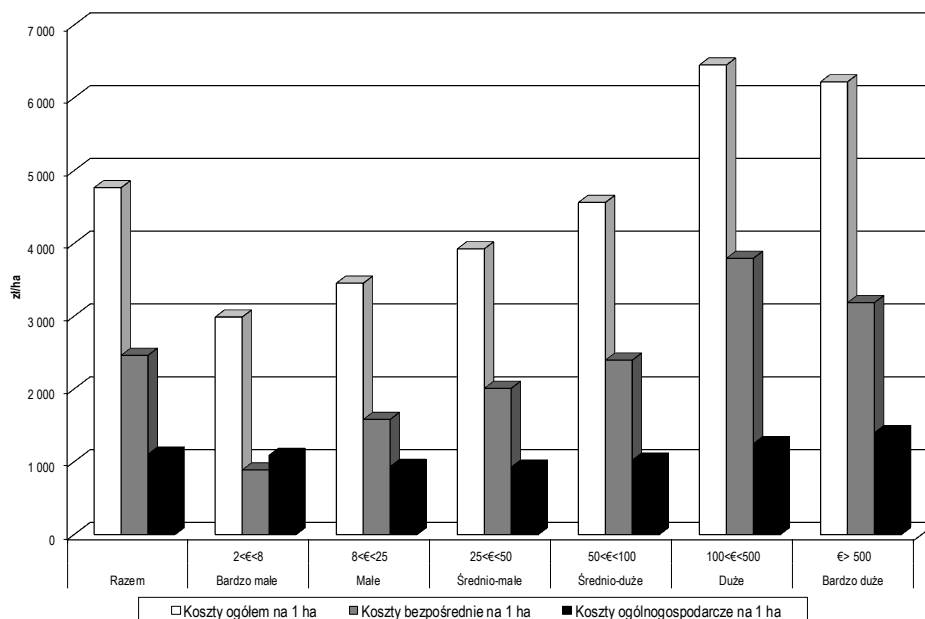
Wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstw zwiększała się wartość produkcji zwierzęcej na 1 LU (patrz: Wykres 2.2-10). Wyjątek stanowiły gospodarstwa bardzo duże, w których wartość produkcji zwierzęcej na 1 LU była porównywalna do wartości w gospodarstwach średnio-dużych. W gospodarstwach dużych (100 - 500 tys. euro SO) produktywność zwierząt była ponad dwukrotnie wyższa niż w gospodarstwach bardzo małych i małych (do 25 tys. euro SO). Można to wiązać ze strukturą pogłównia jak i jakością zwierząt. Z analizy produktywności zwierząt według typów rolniczych (por. Wykres 2.1-10) wynika, że gospodarstwa nastawione na chów drobiu oraz krów mlecznych charakteryzują się wyższą produktywnością niż gospodarstwa z trzodą chlewną a zwłaszcza utrzymujące pozostałe zwierzęta trawożerne.

Wykres 2.2-10   Produkcja zwierzęca na 1 LU według klas wielkości ekonomicznej

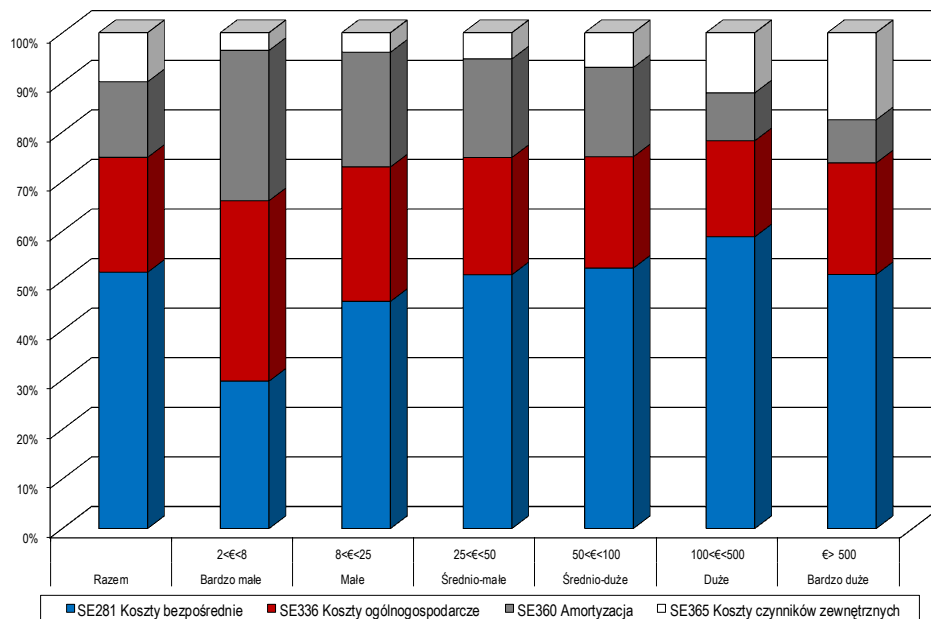
Analizowane prawidłowości produktywności ziemi powiązane są z poziomem kosztów ponoszonych przez gospodarstwa. W przypadku analizowanego zbioru gospodarstw poziom ponoszonych kosztów na 1 ha użytków rolnych zwiększał się wraz ze wzrostem klasy wielkości ekonomicznej (patrz: Wykres 2.2-11). Proporcjonalnie do przyrostu kosztów ogółem na 1 ha UR, zwiększały się także koszty bezpośrednie, które są głównym czynnikiem wzrostu produktywności ziemi. Wyjątek stanowiły gospodarstwa bardzo duże (powyżej 500 tys. euro SO), w przypadku których zarówno koszty ogółem, jak i bezpośrednie były niższe niż w gospodarstwach dużych.

Z kolei poziom kosztów ogólnogospodarczych praktycznie nie zmieniał się wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej i dopiero w gospodarstwach powyżej 100 tys. euro SO nastąpił jego wzrost.

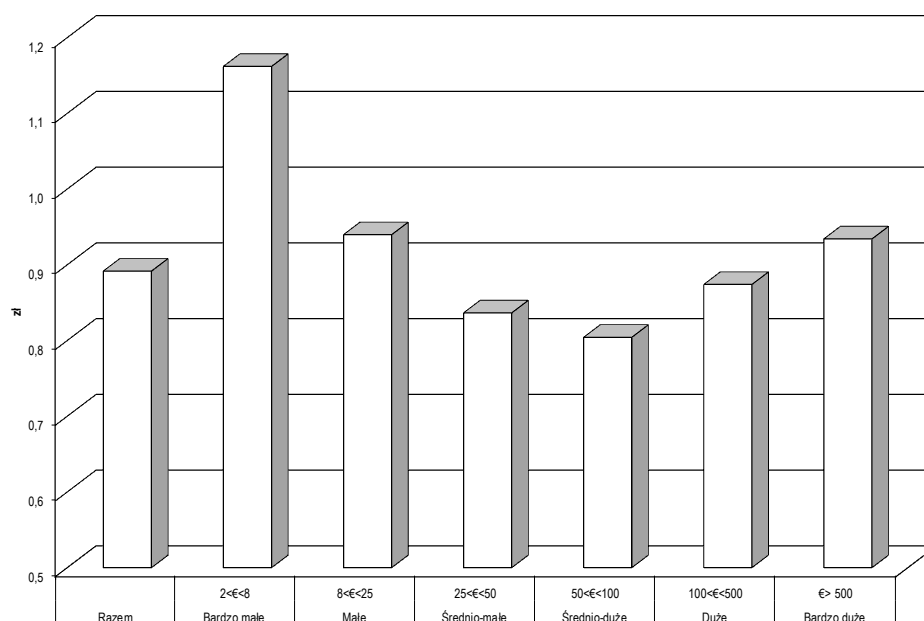
Wykres 2.2-11 Koszty produkcji na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej

Udział kosztów bezpośrednich w kosztach ogółem w gospodarstwach do 100 tys. euro SO zwiększał się wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej (z 30% do 59%). W gospodarstwach największych, powyżej 100 tys. euro SO nastąpił spadek ich udziału do 51% (patrz: Wykres 2.2-12). Było to związane ze zmniejszającym się udziałem kosztów ogólnogospodarczych (wyjątek stanowiły gospodarstwa bardzo duże) i amortyzacji (we wszystkich grupach gospodarstw) w miarę wzrostu skali gospodarowania. W gospodarstwach dużych i bardzo dużych stosunkowo liczną grupę stanowiły gospodarstwa prowadzące uprawy polowe, z produkcją mieszaną i nastawione na chów drobiu. W przypadku amortyzacji zaobserwowano, że wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej jej udział w kosztach ogółem mocno się obniżał. Ta ostatnia zależność może świadczyć o zbyt dużym wyposażeniu małych gospodarstw w środki trwałe w stosunku do realizowanej produkcji. Bardzo wyraźnie wzrastał natomiast udział kosztów czynników zewnętrznych, z 3,6% w gospodarstwach bardzo małych do niemal 18% w bardzo dużych. Związane jest to z dużym udziałem pracy najemnej, co znajduje odzwierciedlenie w wysokich kosztach wynagrodzeń w gospodarstwach powyżej 100 tys. euro SO.

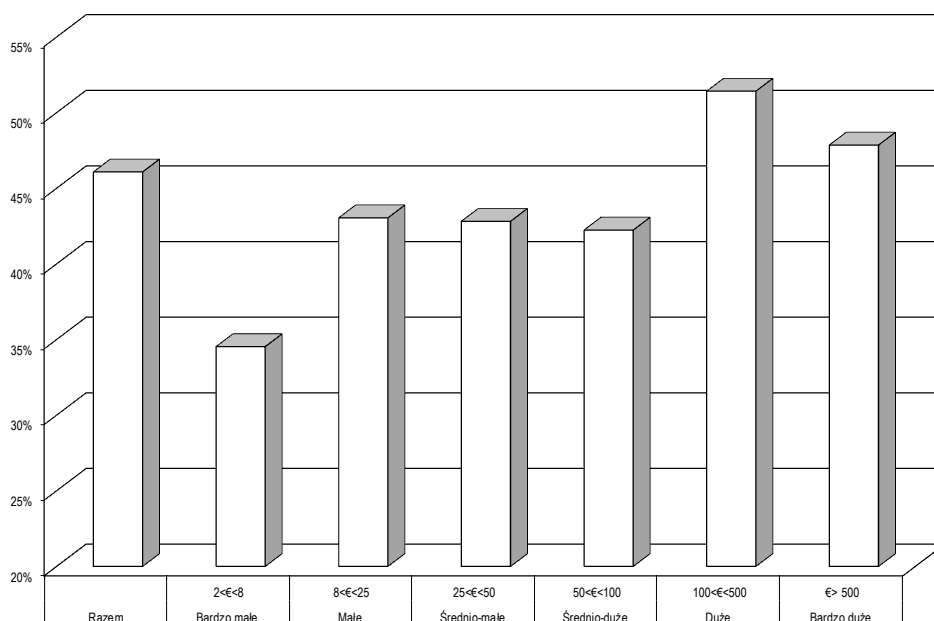
Wykres 2.2-12 Struktura kosztów ogółem według klas wielkości ekonomicznej

Koszt wytworzenia 1 zł produkcji (patrz: Wykres 2.2-13) był najniższy w gospodarstwach średnich (ok. 0,8 zł). Zarówno w gospodarstwach małych i bardzo małych, jak i dużych i bardzo dużych koszty były wyraźnie wyższe, a w gospodarstwach bardzo małych przekroczyły wartość produkcji liczonej w cenach rynkowych i wyniosły 1,16 zł.

Wykres 2.2-13 Koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej

Relacja kosztów bezpośrednich do wartości produkcji ogółem zmieniała się z 35% w gospodarstwach poniżej 8 tys. euro SO, do 51% w klasie gospodarstw od 100 do 500 tys. euro SO (patrz: Wykres 2.2-14). Tak duże różnice efektywności kosztów bezpośrednich związane są niewątpliwie ze strukturą wytwarzanej produkcji, a tym samym strukturą kosztów bezpośrednich.

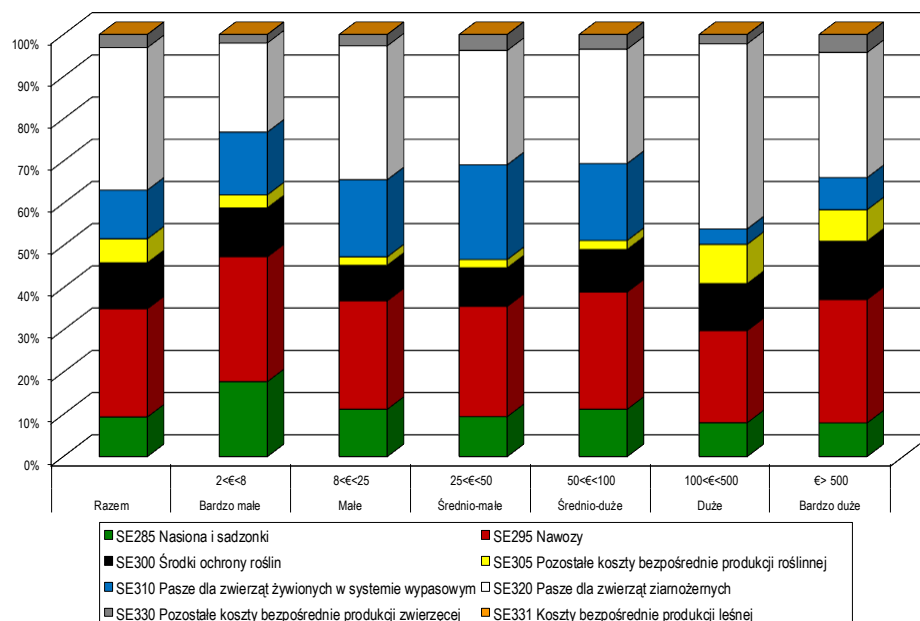
Wykres 2.2-14 Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej

W gospodarstwach większości klas wielkości ekonomicznej udział kosztów nawozów, pasz dla zwierząt ziarnożernych i pasz dla zwierząt żywionych w systemie wypasowym utrzymywał się na poziomie od ok. 15% – do ok. 30%, w zależności od klasy. Wyjątek stanowiły gospodarstwa duże i bardzo duże. W gospodarstwach od 100 do 500 tys. euro SO udział pasz dla zwierząt ziarnożernych był znacznie wyższy (ok. 44%), natomiast zdecydowanie niższy – pasz dla zwierząt żywionych w systemie wypasowym (ok. 4%). W gospodarstwach bardzo dużych udział kosztów pasz dla zwierząt żywionych w systemie wypasowym również był na niższym poziomie, niż w pozostałych grupach i wynosił ok. 8%. (patrz: Wykres 2.2-15). Struktura kosztów bezpośrednich odzwierciedla strukturę produkcji w poszczególnych klasach wielkości ekonomicznej gospodarstw.

Udział kosztów środków ochrony roślin i kosztów nawozów w kosztach bezpośrednich różnił się w poszczególnych klasach wielkości ekonomicznej o kilka punktów procentowych. Najwyższy ich poziom odnotowano w gospodarstwach bardzo małych i bardzo dużych (odpowiednio: 12% i 30% oraz 14% i 29%). Natomiast koszt nasion i sadzonek był najwyższy w gospodarstwach bardzo małych (18%).

Pozostałe koszty bezpośrednie produkcji roślinnej oraz zwierzęcej stanowiły niewielką część kosztów bezpośrednich ogółem.

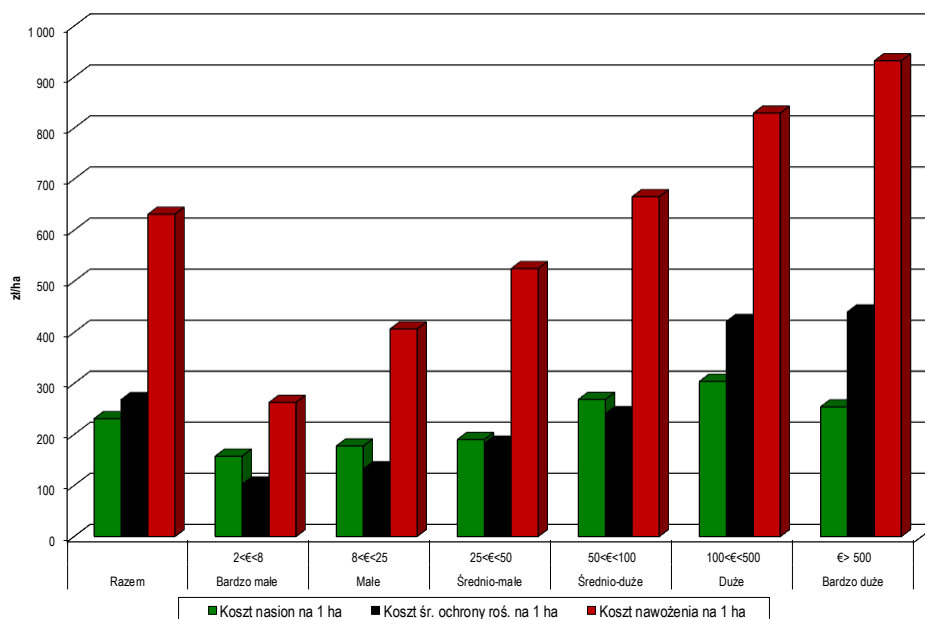
Wykres 2.2-15   Struktura kosztów bezpośrednich według klas wielkości ekonomicznej

Koszty nawożenia i środków ochrony roślin w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych (patrz: Wykres 2.2-16) były bardzo silnie związane z wielkością ekonomiczną gospodarstw. W gospodarstwach największych ekonomicznie, koszty nawożenia były prawie 3,5-krotnie wyższe niż w gospodarstwach bardzo małych, a koszty ochrony roślin 4,3-krotnie. Mimo tak dużych różnic w poziomie kosztów nawożenia i środków ochrony roślin produktywność ziemi w gospodarstwach bardzo dużych była tylko 2-krotnie wyższa niż w gospodarstwach bardzo małych.

Koszt nasion i sadzonek na 1 ha również zwiększał się wraz ze wzrostem klasy wielkości ekonomicznej (wyjątek stanowiły gospodarstwa bardzo duże).

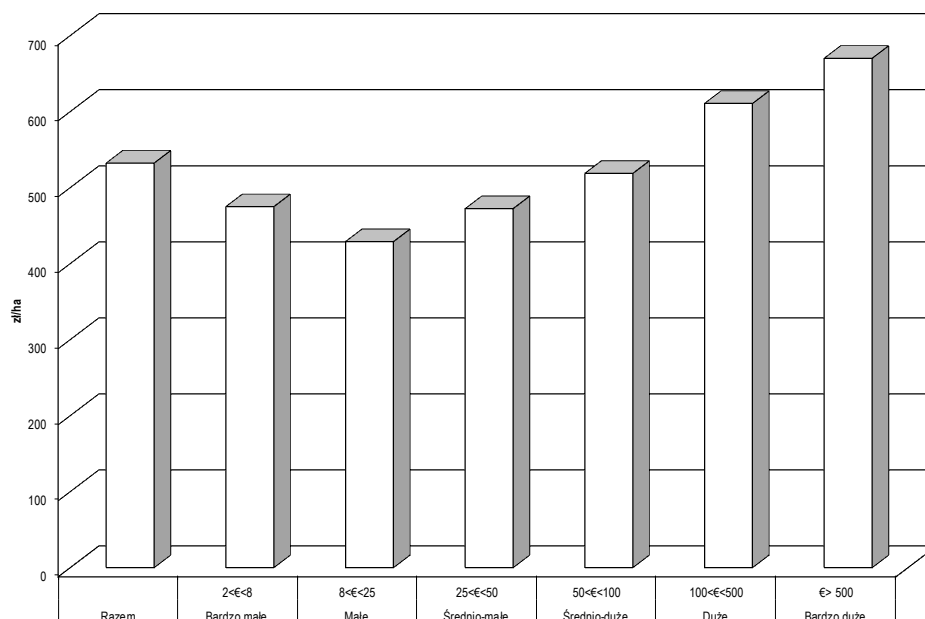

Wykres 2.2-16 Koszty nasion, nawożenia i środków ochrony roślin na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej

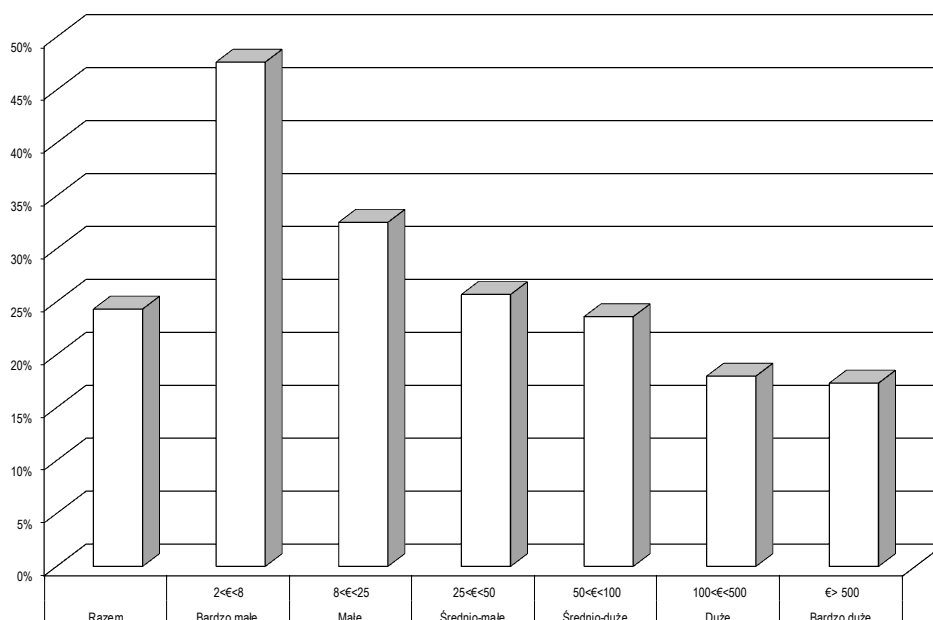
Z wielkością ekonomiczną bardzo wyraźnie związane były koszty energii i paliw ponoszone na 1 ha użytków rolnych (patrz: Wykres 2.2-17). W tym przypadku także obserwowany był wzrost kosztów wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstw. Poziom tych kosztów w gospodarstwach bardzo dużych był ok. 1,4-krotnie wyższy niż w gospodarstwach bardzo małych. Wiąże się to ze zróżnicowaniem działalności produkcyjnej a także energo- i materiałochłonnością technologii produkcji.

Wykres 2.2-17 Koszty energii elektrycznej i paliw na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej

Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto zmniejszał się wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstw. W gospodarstwach bardzo małych wynosił on prawie 48%, natomiast w gospodarstwach dużych i bardzo dużych ok. 17% (patrz: Wykres 2.2-18).

Wykres 2.2-18 Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto według klas wielkości ekonomicznej

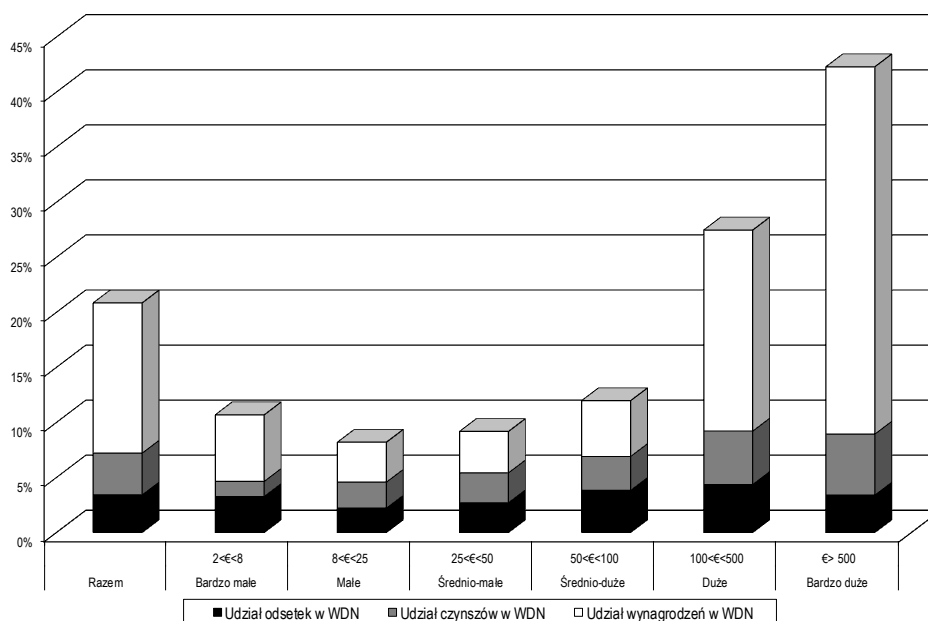

Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto (WDN) informuje, jaka jej część potrzebna była na pokrycie kosztów tego rodzaju ¹⁰.

W tym przypadku warto zwrócić uwagę na stopień zaangażowania obcych czynników wytwórczych (pracy, ziemi i kapitału) w działalności gospodarstw bardzo dużych. W gospodarstwach tych 42% wartości dodanej netto zostało przeznaczone na pokrycie kosztów czynników zewnętrznych, w tym aż 33% stanowił udział wynagrodzeń. Potwierdza to fakt oparcia działalności gospodarczej przez gospodarstwa największe na czynnikach zewnętrznych, przede wszystkim na pracy najemnej i kapitale obcym (porównaj Wykres 2.2-5 i Wykres 2.2-30). Konieczność ponoszenia kosztów czynników zewnętrznych bez względu na sytuację dochodową gospodarstw powoduje, że są one znacznie bardziej wrażliwe na wszelkie zmiany koniunktury. Dla porównania w gospodarstwach bardzo małych udział kosztów czynników zewnętrznych w WDN wynosił 21%, a udział wynagrodzeń prawie 14% (patrz: Wykres 2.2-19).

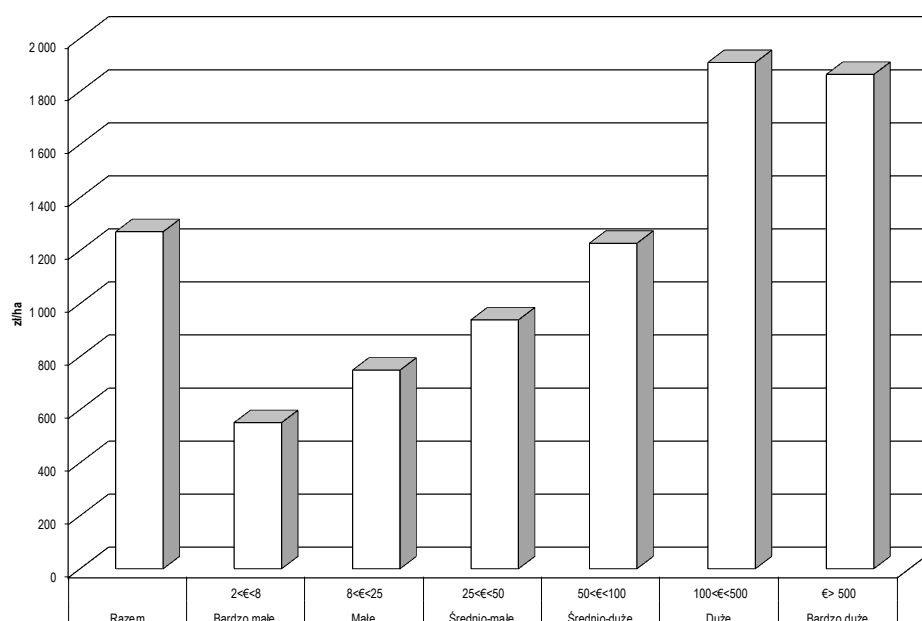
¹⁰ Koszty czynników zewnętrznych obejmują: wynagrodzenia, czynsze i odsetki.

Wykres 2.2-19   **Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto według klas wielkości ekonomicznej**

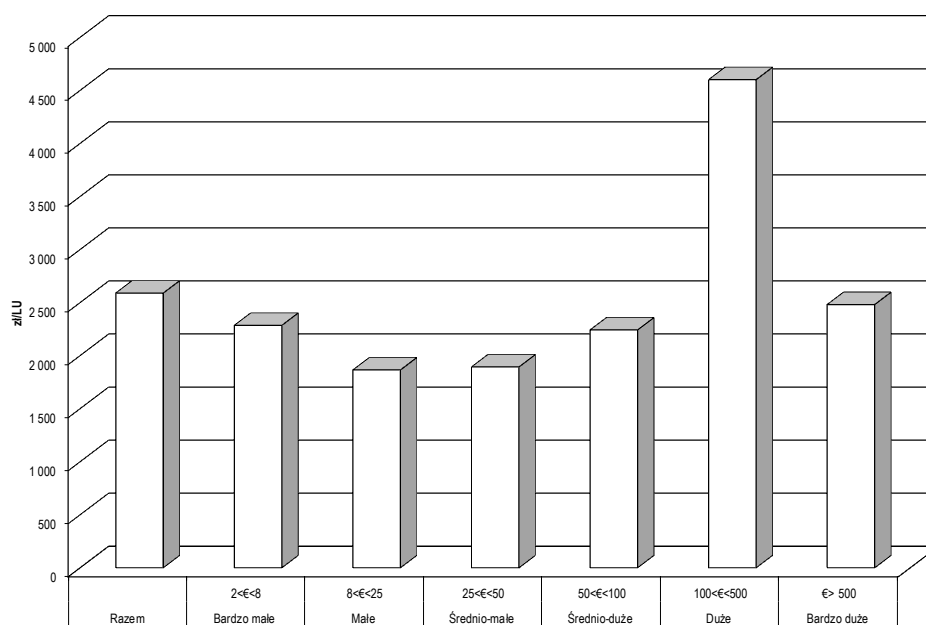
Kosztochłonność produkcji roślinnej w zależności od wielkości ekonomicznej gospodarstw charakteryzują koszty bezpośrednie produkcji roślinnej na 1 ha użytków rolnych (patrz: Wykres 2.2-20). Wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej kosztochłonność produkcji roślinnej silnie rośnie. W gospodarstwach bardzo małych koszty produkcji roślinnej na 1 ha wyniosły 551 zł, a w gospodarstwach dużych 1 908 zł, były więc ponad 3-krotnie większe.

Wykres 2.2-20   **Koszty bezpośrednie produkcji roślinnej na 1 ha według klas wielkości ekonomicznej**

Kosztocłonność produkcji zwierzęcej mierzona wartością kosztów bezpośrednich na 1 LU w większości klas wielkości ekonomicznej pozostawała na zbliżonym poziomie, jedynie w gospodarstwach dużych była zdecydowanie wyższa (patrz: Wykres 2.2-21). Ma to związek ze zróżnicowaniem udziału pogłowia zwierząt ziarno- i trawożernych oraz systemów żywienia.

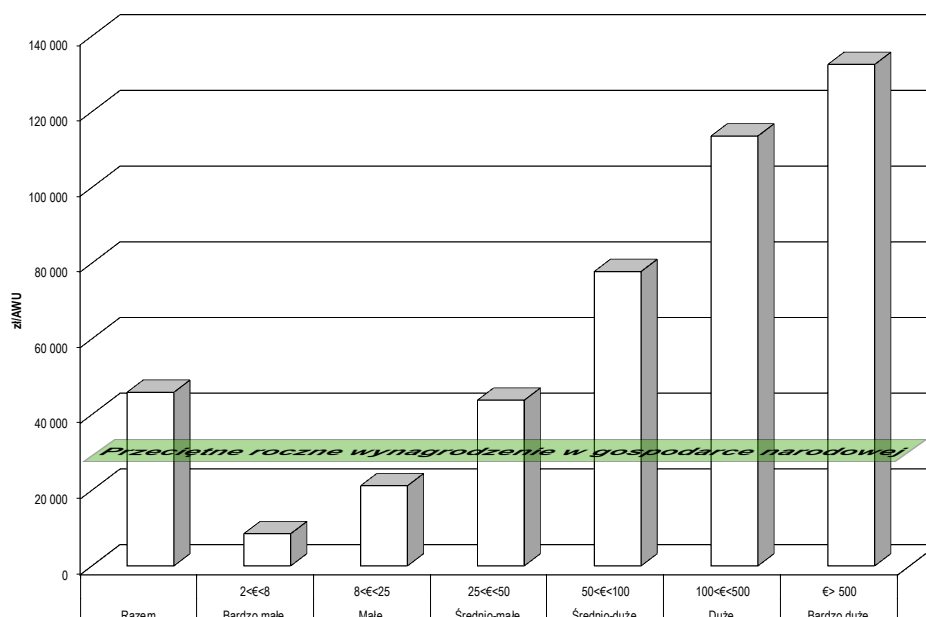
Wykres 2.2-21 Koszty bezpośrednie produkcji zwierzęcej na 1 LU według klas wielkości ekonomicznej

Średnio w gospodarstwie, w regionie, wartość dodana netto przypadająca na osobę pełnozatrudnioną przekroczyła o ok. połowę wartość przeciętnego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej¹¹. W poszczególnych grupach gospodarstw występowały jednak pod tym względem istotne różnice. Granicą było w tym przypadku 25 tys. euro SO. W gospodarstwach, które znalazły się powyżej tego progu wielkości ekonomicznej, wartość dodana netto przekraczała przeciętne wynagrodzenie netto (w gospodarstwach powyżej 50 tys. euro SO nawet kilkakrotnie). Z kolei gospodarstwa o wielkości ekonomicznej poniżej 25 tys. euro SO osiągnęły zdecydowanie gorsze relacje - od 28% do 71% przeciętnego wynagrodzenia netto (patrz: Wykres 2.2-22).

¹¹ Patrz: przypis 7, na str. 26.

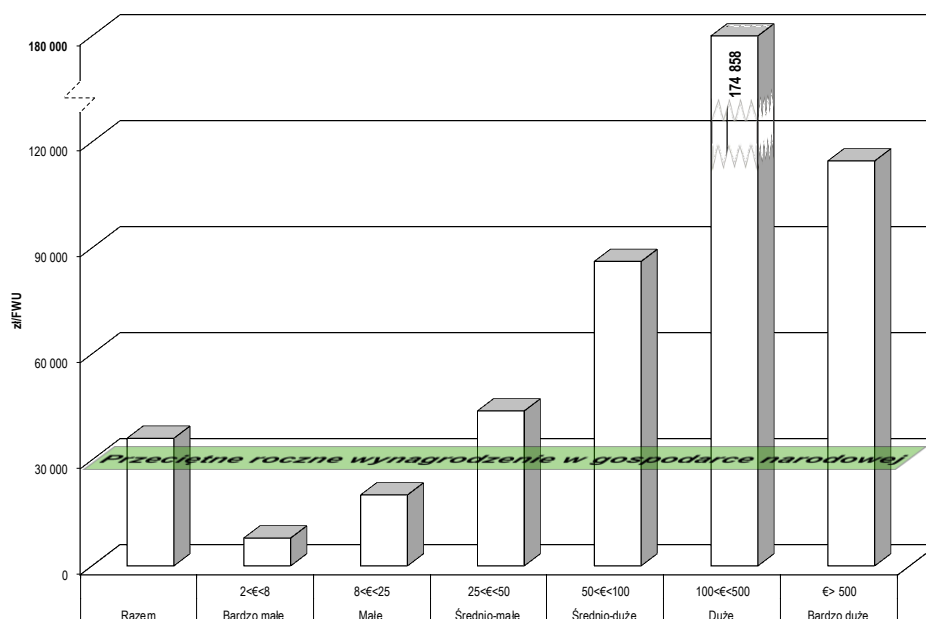
Wykres 2.2-22 Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas wielkości ekonomicznej

Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego stanowi opłatę za pracę członków rodziny rolnika oraz za zaangażowany kapitał własny (finansujący ziemię i pozostałe składniki majątkowe gospodarstwa).

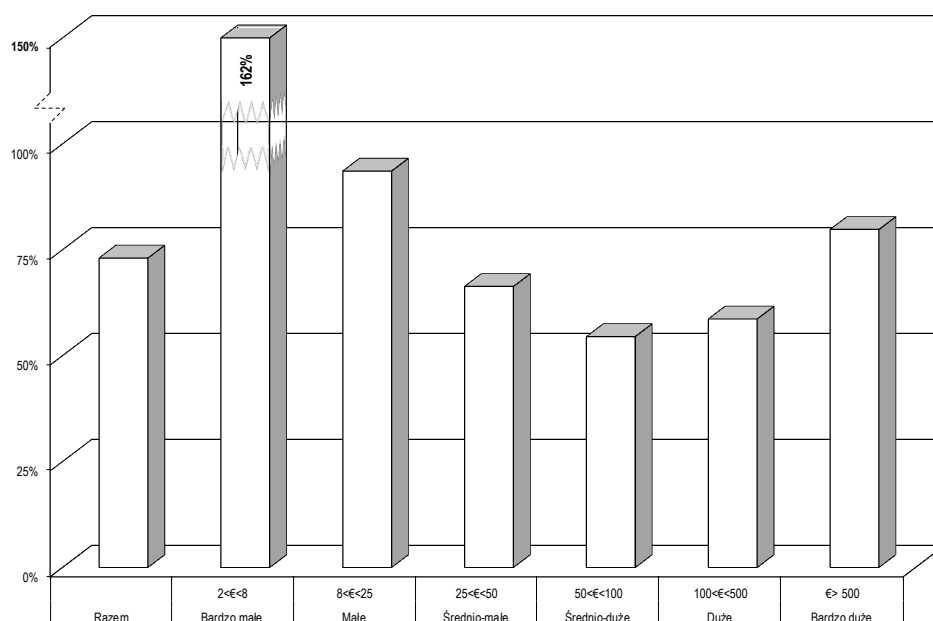
Podobnie jak w przypadku produkcji, zdolność do tworzenia dochodów przez gospodarstwa wyznacza ich wielkość ekonomiczna. Analizując dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego przypadający na osobę pełnozatrudnioną rodziny zauważono, że wysokość dochodu była silnie związana z wielkością ekonomiczną gospodarstwa. Wraz z jej wzrostem zwiększał się poziom realizowanego dochodu (wyjątek stanowiły jedynie gospodarstwa bardzo duże, w których dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego był niższy, niż w grupie gospodarstw dużych). Dochód na poziomie przeciętnego rocznego wynagrodzenia netto osiągnęły gospodarstwa w grupach powyżej 25 tys. euro SO. W grupie gospodarstw dużych (od 100 do 500 tys. euro SO), dochód ten był wielokrotnie większy niż przeciętne wynagrodzenie netto w gospodarce narodowej. Z kolei gospodarstwa bardzo małe zrealizowały dochód wynoszący zaledwie 26% średniego wynagrodzenia netto. Z rozkładu gospodarstw według wielkości ekonomicznej wynika, że prawie 70% gospodarstw z pola obserwacji Polskiego FADN w tym regionie stanowiły gospodarstwa poniżej 25 tys. euro SO, które zrealizowały dochód na poziomie niższym niż średnie wynagrodzenie netto w gospodarce narodowej (patrz: Wykres 2.2-23 oraz porównaj Wykres 1.2-1).

Wykres 2.2-23 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas wielkości ekonomicznej

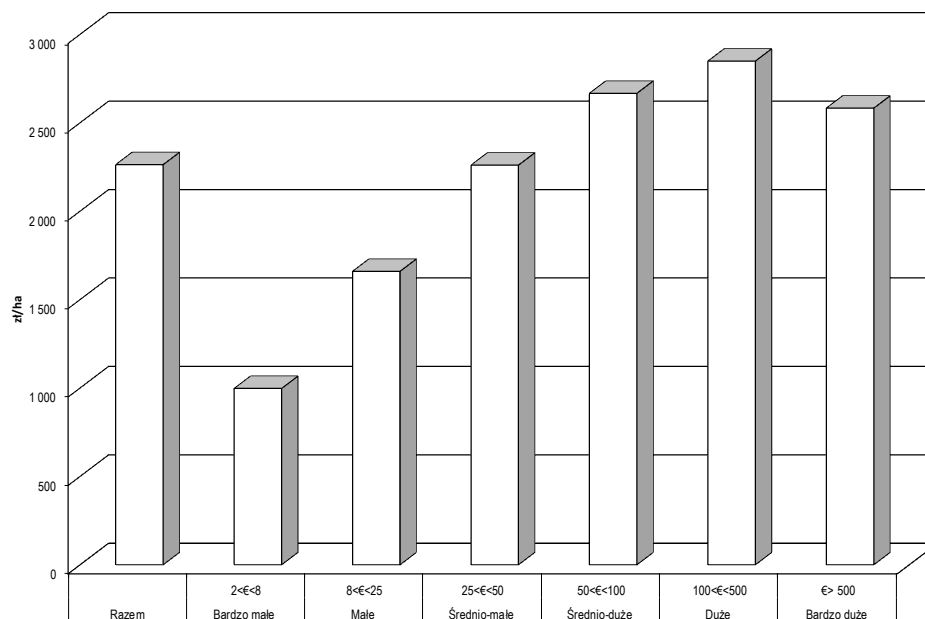

Relacja dopłat do działalności operacyjnej do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego w gospodarstwach o wielkości ekonomicznej do 8 tys. euro SO była najwyższa i przekroczyła poziom 160%. Oznacza to, że w gospodarstwach bardzo małych dochód był w całości sfinansowany przez dopłaty do działalności operacyjnej a dodatkowo część dopłat wykorzystana została na pokrycie bardzo wysokich kosztów produkcji. W pozostałych grupach udział dopłat do działalności operacyjnej w dochodzie z rodzinnego gospodarstwa rolnego wynosił poniżej 100% i początkowo malał w miarę wzrostu wielkości ekonomicznej (od ok. 94% w gospodarstwach małych do ok. 55% w gospodarstwach średnio-dużych) a następnie wzrastał, osiągając poziom niemal 80% w gospodarstwach bardzo dużych (patrz: Wykres 2.2-24).

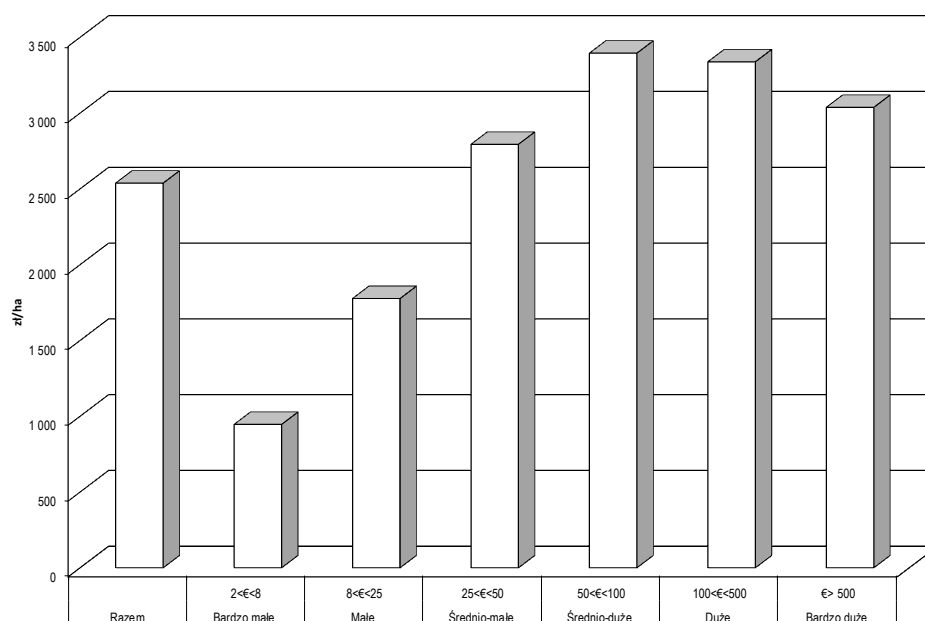
Wykres 2.2-24 Relacja dopłat do działalności operacyjnej do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego według klas wielkości ekonomicznej

Wartość dodana netto przypadająca na 1 hektar użytków rolnych pozwala określić efektywność gospodarowania w danej grupie gospodarstw, bez względu na rodzaj własności czynników wytwórczych. Efektywność ta zwiększała się w miarę wzrostu wielkości ekonomicznej gospodarstw. Z ogólnego trendu wyłamały się gospodarstwa bardzo duże, w których nastąpił niewielki jej spadek. W gospodarstwach bardzo małych wartość dodana netto w przeliczeniu na 1 ha wyniosła nieco ponad 996 zł/ha, a w gospodarstwach dużych – prawie 2 848 zł/ha. Natomiast wartość dodana netto przypadająca na 1 hektar użytków rolnych w gospodarstwach bardzo dużych wyniosła 2 582. zł/ha (patrz: Wykres 2.2-25).

Wykres 2.2-25   Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej

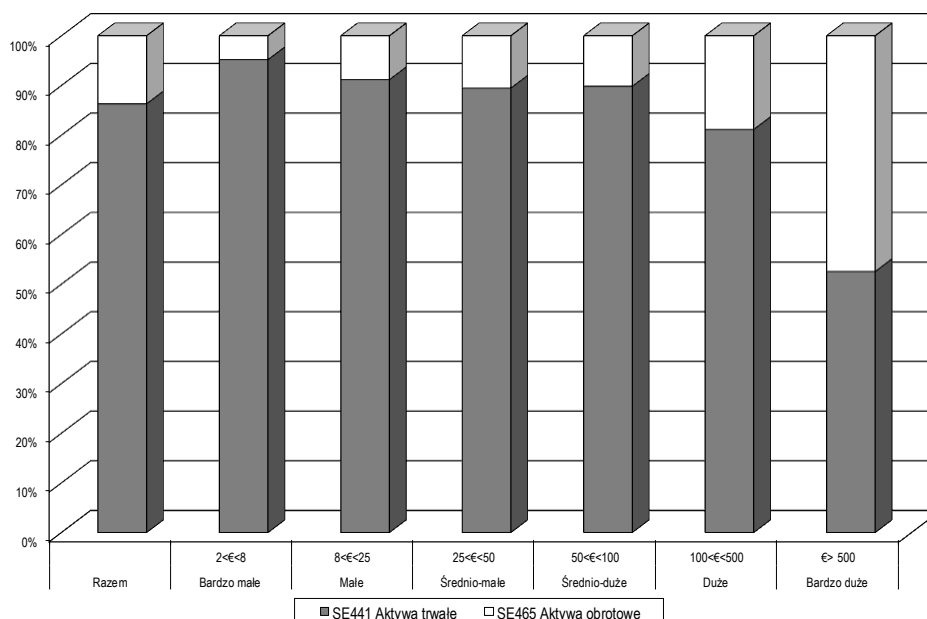
W przypadku dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego przypadającego na 1 hektar własnych użytków rolnych powtórzył się schemat opisujący wartość dodaną netto (porównaj: Wykres 2.2-25 i Wykres 2.2-26). Różnica polega na tym, że w gospodarstwach średnio dużych dochód na 1 ha UR (3 395 zł/ha) był nieznacznie wyższy niż w gospodarstwach dużych (3 338 zł/ha).

Wykres 2.2-26   Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej

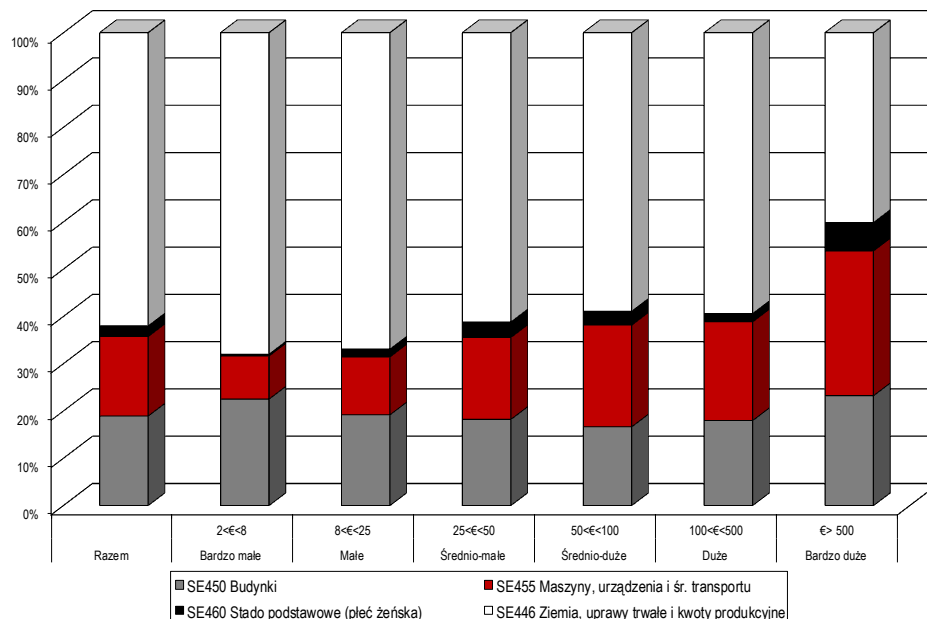

W gospodarstwach różniących się wielkością ekonomiczną, różna jest także struktura aktywów (patrz: Wykres 2.2-27). Zaobserwowano, że udział środków trwałych tylko nieznacznie malał w gospodarstwach do 100 tys. euro SO, natomiast był wyraźnie niższy w gospodarstwach dużych, a zwłaszcza w bardzo dużych. Z punktu widzenia możliwości odtwarzania majątku, duże gospodarstwa były w korzystniejszej sytuacji. Jest to niewątpliwie związane z udziałem majątku dzierżawionego (porównaj Wykres 2.2-6).

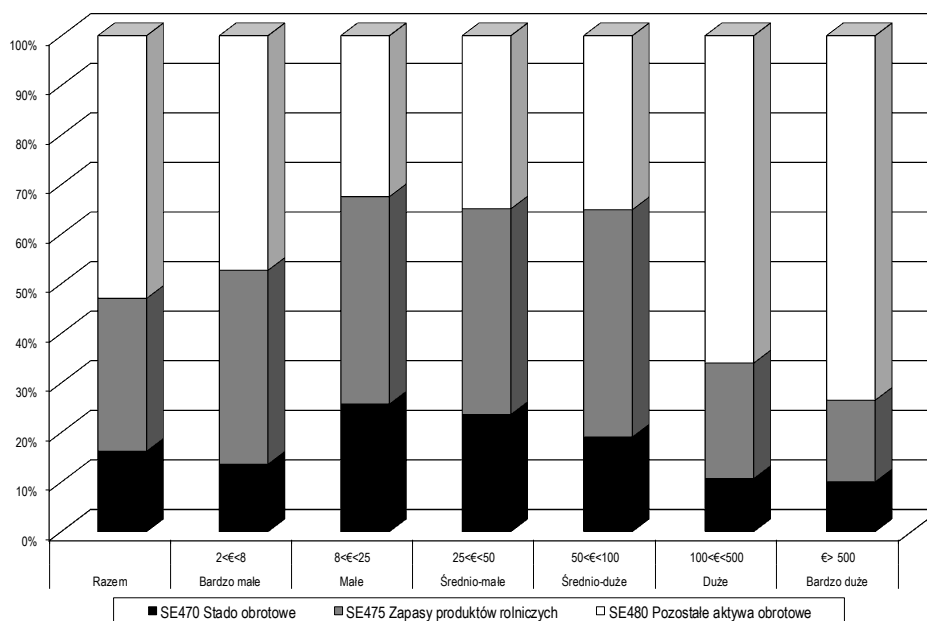
Wykres 2.2-27 Struktura aktywów w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej

W strukturze aktywów trwałych, w większości klas wielkości ekonomicznej dominowała wartość ziemi, co związane jest ze zmianą zasad wyceny ziemi własnej (patrz: str. 31). Jedynie w klasie gospodarstw powyżej 500 tys. euro SO udział ziemi był niższy i wynosił 40% (patrz: Wykres 2.2-28). Za wyjątkiem wspomnianej klasy wielkości ekonomicznej udział wartości ziemi w strukturze aktywów kształtował się na poziomie zbliżonym do przeciętnego, przy czym najwyższym udziałem ziemi w strukturze aktywów trwałych, wynoszącym ok. 67%, charakteryzowały się gospodarstwa bardzo małe i małe. Inną tendencję można zauważyć w przypadku udziału budynków i budowli, które są drugim ważnym składnikiem środków trwałych. Najniższy jego poziom odnotowano w gospodarstwach średnich. Udziały maszyn, urządzeń i środków transportu oraz stada podstawowego systematycznie wzrastały wraz z wielkością ekonomiczną gospodarstw, jedynie w gospodarstwach dużych nieznacznie się obniżyły. Największym udziałem obu tych składników aktywów trwałych charakteryzowały się gospodarstwa bardzo duże.

Wykres 2.2-28 Struktura aktywów trwałych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej

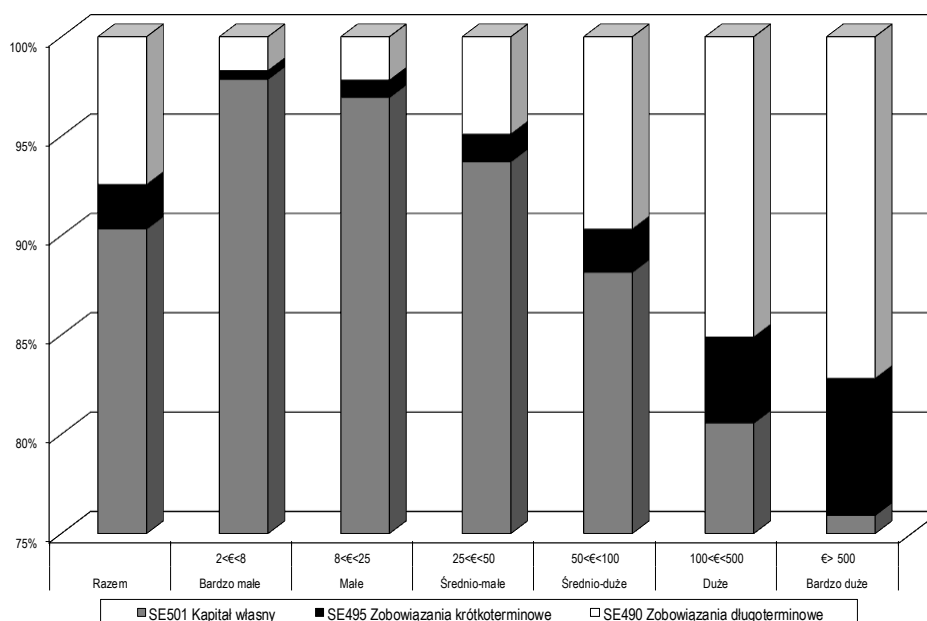
W strukturze aktywów obrotowych, w gospodarstwach małych i średnich dominowały zapasy produktów rolniczych, a w gospodarstwach największych pozostałe aktywa obrotowe (patrz: Wykres 2.2-29). Wartość stada obrotowego miała największy udział w strukturze aktywów obrotowych w gospodarstwach małych i średnich.

Wykres 2.2-29 Struktura aktywów obrotowych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej

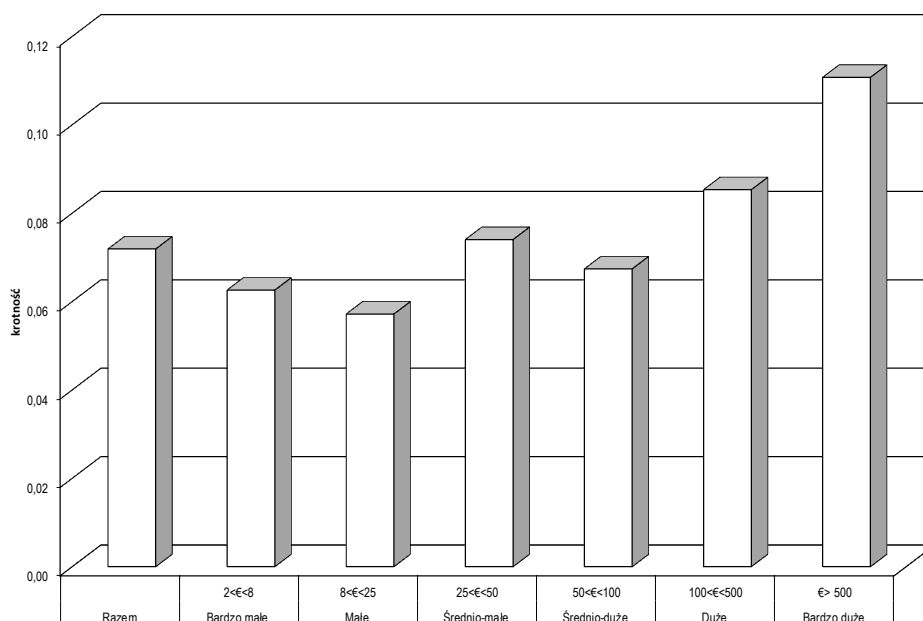
Struktura pasywów wykazywała również silny związek z wielkością ekonomiczną gospodarstw (patrz: Wykres 2.2-30). Im większe były gospodarstwa pod względem

ekonomicznym, tym większy był udział kapitału obcego w finansowaniu majątku. Zadłużenie w dwóch największych grupach gospodarstw wahało się od 19 do 24%. Z kolei we wszystkich klasach wielkości ekonomicznej gospodarstw udział zadłużenia długoterminowego przekraczał 70% zadłużenia ogółem. Taka struktura zadłużenia jest bardziej korzystna z punktu widzenia gospodarstwa ze względu na dłuższe terminy spłaty i na ogół niższe odsetki.

Wykres 2.2-30 Struktura pasywów w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej

Zwrot ze środków ulokowanych w majątku gospodarstwa, mierzony wartością przepływów pieniężnych (2) w stosunku do aktywów ogółem (patrz: Wykres 2.2-31) w klasach gospodarstw od bardzo małych do średnio dużych kształtował się zbliżonym poziomem. Z kolei w gospodarstwach dużych był nieco wyższy, natomiast w bardzo dużych osiągnął najwyższy poziom.

Wykres 2.2-31   Relacja przepływów pieniężnych (2) do aktywów ogółem według klas wielkości ekonomicznej

Wnioski

1. Najwięcej gospodarstw włączonych do pola obserwacji Polskiego FADN w regionie Pomorze i Mazury (38%) charakteryzowało się typem mieszanym. Niewiele mniejszą grupę (32%) stanowiły gospodarstwa prowadzące uprawy polowe. Zdecydowana większość gospodarstw spośród obu wymienionych typów znajduje się w klasie wielkości ekonomicznej małe (45%) i bardzo małe (31%).
2. W regionie Pomorze i Mazury, gospodarstwa o wielkości ekonomicznej do 50 tys. euro SO, a więc bardzo małe i małe, stanowiły niemal 70% gospodarstw towarowych.
3. Największą efektywnością gospodarowania, mierzoną relacją kosztów do produkcji, charakteryzowały się gospodarstwa prowadzące chów krów mlecznych oraz uprawy ogrodnicze. Najmniej korzystna sytuacja finansowa w 2013 roku była w gospodarstwach wyspecjalizowanych w chowie zwierząt trawożernych, w których koszty przekroczyły wartość produkcji oraz w gospodarstwach prowadzących produkcję mieszaną, gdzie koszty były prawie równe wartości produkcji.
4. Produktywność ziemi mierzona wartością produkcji roślinnej na 1 ha UR w gospodarstwach sklasyfikowanych według typów rolniczych i klas wielkości ekonomicznej korespondowała z intensywnością produkcji mierzoną poziomem kosztów bezpośrednich na 1 ha UR.
5. Poziom zużycia wewnętrznego (produktów wytworzonych w gospodarstwie rolnym) oraz przekazania produktów do gospodarstwa domowego wskazuje na wciąż powszechny w polskim rolnictwie model gospodarstwa tradycyjnego o organicznej strukturze

i zarządzaniu. Zjawisko to głównie obserwujemy w gospodarstwach o małej wielkości ekonomicznej oraz w gospodarstwach mieszanych (których w polu obserwacji jest najwięcej) a także nastawionych na chów zwierząt trawożernych i trzody chlewnej.

6. Najwyższą wartość dodaną netto w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych wśród grup gospodarstw ustalonych na podstawie dwóch kryteriów grupowania (TF8, ES6), uzyskały gospodarstwa specjalizujące się w uprawach ogrodnich (24 747 zł) i gospodarstwa z przedziału wielkości ekonomicznej 50 - 100 tys. euro SO (3 395 zł). Na drugim biegunie, z wartościami najniższymi znalazły się gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie zwierząt trawożernych (1 199 zł) oraz gospodarstwa o wielkości ekonomicznej od 2 do 8 tys. euro SO (945 zł).
7. Najwyższy dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną rodziny uzyskały gospodarstwa specjalizujące się w chowie drobiu (101 764 zł) i gospodarstwa z przedziału wielkości ekonomicznej 100 - 500 tys. euro SO (174 858 zł). Z kolei najniższy dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego uzyskały gospodarstwa utrzymujące zwierzęta trawożerne (17 831 zł) oraz gospodarstwa od 2 do 8 tys. euro SO (7 857 zł).
8. Najwyższy wskaźnik relacji dopłat do dochodu z rodzinnego gospodarstwa uzyskały gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt trawożernych (145%) i gospodarstwa z przedziału wielkości ekonomicznej od 2 do 8 tys. euro SO (162%). Na drugim biegunie, z najniższymi dopłatami znalazły się gospodarstwa ogrodnicze (8%) oraz gospodarstwa od 50 do 100 tys. euro SO (54%).
9. Średnia wartość dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego w większości analizowanych typów rolniczych (z wyjątkiem gospodarstw nastawionych na chów zwierząt trawożernych oraz z produkcją mieszaną) kształtowała się w 2013 roku na poziomie wyższym niż przeciętne roczne wynagrodzenie netto w gospodarce narodowej.
10. Dochód wyższy od przeciętnego rocznego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej (29 798 zł/osobę w 2013 r.) osiągnęły gospodarstwa znajdujące się w klasach wielkości ekonomicznej powyżej 25 tys. euro SO, których udział w polu obserwacji stanowił 30%.

EGZEMPLARZ BEZPŁATNY

Druk i oprawa: Dział Wydawnictw IERiGŻ-PIB